

MARJA-LIISA HELASVUO, RITVA LAURY JA JANICA RAUMA

1 Johdanto

Artikkelissamme tarkastelemme sitä, millaisia suomenkieliset relatiivilauseet ovat ja miten niitä käytetään arkikeskusteluissa. Laajaan keskusteluaineistoon pohjaavan tarkastelumme keskiössä ovat eri relatiivisanat, niiden keskinäinen työnjako ja niillä alkavien relatiivilauseiden tehtävät. Tutkimme sitä, millaisiin lauseisiin eri relatiivisanoilla alkavat relatiivilauseet kiinnittyvät, millaisia niiden korrelaatit ovat ja miten relatiivilauseilla rakennetaan referenssiä ja predikoidaan referenteistä. Tutkimuksestamme käy ilmi, että normitetun yleiskielen ainoat relatiivisanat *joka* ja *mikä* ovat taajimpaan käytettyt myös meidän aineistossamme. Normittamattomassa kielessä relatiivisanojen kirjo on kuitenkin laajempi kuin yleiskielessä: *joka*- ja *mikä*-sanojen lisäksi myös *kun*- ja *kuka*-sanoilla on relatiivista käyttöä.¹ Keskusteluaineiston analyysi paljastaa, että kullakin relatiivisanalla on omanlaisensa profiili, joka liittyy relatiivilauseiden tehtäviin.

Olemme tutkineet aineistoamme vuorovaikutuslingvistiikan menetelmin (ks. Selting & Couper-Kuhlen toim. 2001; Couper-Kuhlen & Selting 2018). Analyysin lähtökohtana on näkemys siitä, että kielen tehtävä on ensisijaisesti palvella vuorovaikutusta. Kielen rakenteet muovautuvat vuorovaikutuksen tarpeiden mukaisesti. Olemme analysoineet relatiivisanan muotoa ja sen syntaktisia tehtäviä ja tarkastelleet syntaktisesti sekä relatiivilauseetta että laajemmin sitä vuoroa, jossa relatiivilause esiintyy. Olemme tarkastelleet relatiivisanan referentin semantiikkaa ja analysoineet relatiivilauseen tehtäviä vuorovaikutuskontekstissa. Analyysimme fokuksessa ovat erot relatiivisanojen käytössä.

Avaamme seuraavaksi tutkimuksemme taustaa (luku 2). Sitten esittelemme kokoaamme aineiston ja suhteutamme sitä aiemman fennistisen tutkimuksen tietoihin eri relatiivisanojen jakaumasta ja tehtävistä (luku 3). Sen jälkeen tarkastelemme eri relatiivisanoilla alkavien relatiivilauseiden tyypillisiä piirteitä, käyttöä ja funktioita keskustelussa (luku 4). Luvussa 5 esitämme kokoavat huomiomme ja päätelmämme.²

---

1. Yleiskielessä *kuka*-sanaa voidaan käyttää relatiivisesti hyvin rajatuissa yhteyksissä (esim. *Kenelle ei ole paljon annettu, siltä ei voi paljon vaatia*; VISK § 737).

2. Kirjoittajien vastuut jakautuvat seuraavasti: Marja-Liisa Helasvuo ja Ritva Laury ovat vastanneet aineiston koostamisesta ja analyyseista. Janica Rauma on tehnyt tilastolliset analyysit ja niiden pohjalta lisäkoodauksia. Artikkelin kirjoittamistyö on ollut Helasvuon ja Lauryn vastuulla. Kiitämme Virittäjän nimettömiä arvioijia arvokkaista huomioista ja ehdotuksista.

2 Taustaa

Iso suomen kielioppi lähtee relatiivilauseetta määritellessään hyvin käytännölliseltä pohjalta: lähtökohdaksi otetaan relatiivisanat ja määritellään relatiivilause relatiivipronominilla (*joka*, *mikä* tai *kuka*), relatiivisella proadverbilla (*jonne*, *minne*, *jolloin* tai *milloin*) tai proadjektiivilla (*jollainen* tai *millainen*) alkavaksi lauseeksi. Määritelmä ei ota suoraan kantaa lauseen alisteisuuteen. Relatiivilauseen syntaktiseksi tehtäväksi todetaan nominin tai lauseen määrittäminen. (VISK, määritelmät, s.v. *relatiivilause*.) Lauseenalkuisesta relatiivisanasta lähtevän määritelmän heikkous on siinä, että relatiivisanoilla on myös muuta käyttöä, *joka*-sanalla kvanttoripronominina, *mikä*- ja *kuka*-sanoilla taas interrogatiivipronomineina. *Joka*-sanana käyttö kvanttoripronominina eroaa selvästi relatiivisesta käytöstä, mutta *mikä*- ja *kuka*-sanojen käyttö interrogatiivipronomineina risteää relatiivista käyttöä erityisesti silloin, kun ne aloittavat epäsuoraa kysymyslauseetta. *Ison suomen kieliopin* antama relatiivisanan lause asemaan perustuva määritelmä ei anna välineitä erottaa näitä käyttöjä toisistaan. Samoin on *kun*-relatiivilauseiden kanssa: *kun*-sanaa voidaan käyttää adverbialista sivulauseetta aloittavana konjunktiona sekä relatiivisanana. Kummassakin tehtävässään *kun*-sana sijoittuu lauseen alkuun.

Typologisessa relatiivilauseita koskevassa katsauksessaan Andrews määrittelee relatiivilauseen alisteiseksi lauseeksi, joka rajaa NP:n referenssiä spesifioimalla kyseisen NP:n referentin roolia relatiivilauseen kuvaamassa tilanteessa (Andrews 2007: 206; ks. myös esim. Keenan & Comrie 1977: 63–64; Comrie & Kuteva 2013). Tarkastelemme tätä määritelmää oman aineistomme valossa. Aineiston analyysi paljastaa, että Andrews määritelmä sopii osaan aineistomme relatiivilauseista, mutta aineistossa on myös paljon sellaisia relatiivilauseita, joiden tehtävät eivät liity referenssiin ja sen spesifioimiseen vaan predikoimiseen. Relatiivilauseilla ei siis vain rajata NP:n tarkoitteen referenssiä, vaan niitä käytetään myös NP:n tarkoitteesta predikoimiseen.

Useat diskurssin ja vuorovaikutuksen tutkijat ovatkin keskittyneet relatiivilauseisiin, joiden päätehtävänä ei niinkään ole referenssin rajaaminen ja joiden kytkös päälauseeseen on löyhä, jolloin relatiivilauseen alisteisuus kyseenalaistuu. Englanninkielisiä apposiitiivisia (engl. *appositive*) eli epärestriktiivisiä relatiivilauseita tarkastellut Loock (2007, 2010) näkee niiden alisteisuuden jatkumona, mutta huomauttaa kuitenkin, että apposiitiiviset relatiivilauseet eroavat funktioiltaan päälauseista eivätkä siksi ole luokiteltavissa täysin rinnasteisiksi (ks. myös Tao & McCarthy 2001). Loockin kehittämä relatiivilauseetypologiaa suomenkielisen kirjoitetun aineiston *joka*-lauseisiin soveltanut Visapää (2012, 2014) näkeekin relatiivilauseiden alisteisuuden kontekstuaalisesti rakentuvana jatkumona, jonka ytimessä on kyky esittää asiantiloja toisiinsa niveltävinä. Stoenica ja Pekarek Doehler (2020) ovat tutkineet relatiivilauseiden käyttöä inkrementteinä eli lisäyksinä syntaktisesti ja prosodisesti jo loppuunvietyyn vuoroon ranskankielisessä keskusteluaineistossa. He toteavat, ettei tämäntyyppisiä relatiivilauseita voi pitää kovin alisteisina niiden syntaktisen ja prosodisen luonteen vuoksi. Alisteisuutta vastaan puhuu myös se, että niillä tehdyt toiminnot ovat itsenäisiä eivätkä jatka päälauseen toimintoa. Niiden tehtävät liittyvät siihen, tuottaako relatiivilauseen sama vai eri puhuja kuin päälauseen: Mikäli relatiivilauseen tuottaa eri puhuja, hän voi relatiivilauseinkrementillä

myös osoittaa olevansa eri mieltä päälauseen puhujan kanssa, kun taas sama puhuja voi itse tuottamallaan relatiivilauseinkrementillä hakea vastaanottajan reaktiota päälauseessa sanottuun. Lisäksi molempia voidaan käyttää korjausten tekemiseen. (Stoenica & Pekarek Doehler 2020; Stoenica, Pekarek Doehler & Horlacher 2020.) Tarkastelemme aineistomme valossa sitä, mikä päälauseen ja relatiivilauseen suhde on ja eroavatko eri relatiivisanoilla alkavat relatiivilauseet toisistaan siinä, millaisiin lauseisiin ne liittyvät.

Iso suomen kielioppi jakaa relatiivilauseet restriktiivisiin ja epärestriktiivisiin. Restriktiiviset relatiivilauseet määrittävät nominia (VISK:n mukaan substantiivina) ja rajaavat NP:n referenssiä; epärestriktiiviset taas antavat lisätietoa tarkoitteesta rajaamatta referenssin alaa. (VISK § 1164–1167.) Andrews in yllä esitetty määritelmä kattaa oikeastaan vain restriktiiviset relatiivilauseet. Jakoa restriktiivisiin ja epärestriktiivisiin relatiivilauseisiin on esittänyt fennistiikassa ensimmäisenä Penttilä (1954, 1957), ja se on sittemmin esiintynyt useissa fennistisissä tutkimuksissa (mm. Hakulinen & Karlsson 1979). Pääkkönen (1988) käyttää laajassa relatiivisanan valintaa koskevassa tutkimuksessaan suomenkielisiä termejä *rajoittava* ja *lisäävä* (ks. myös Pääkkönen 1990, 1996). Pääkkösen ”lisäävä” relatiivilause on hyvin lähellä sitä, miten *Iso suomen kielioppi* kuvaa epärestriktiivisiä relatiivilauseita (”esittää lisätietoa tarkoitteesta rajaamatta sen alaa”; VISK § 1165). Tätä jakoa on problematisoinut Helasvuo (1993). Myös muiden kielten tutkimuksessa jakoa on käsitelty kriittisesti. Maschler (2011), joka on tutkinut heprean kielen relatiivipronominin kehittymistä adverbiaalikonjunktioksi, toteaa, ettei relatiivilauseiden jako restriktiivisiin ja epärestriktiivisiin ole relevantti heprean relatiivisanan kehittymisen kannalta. Tällaista jakoa ei Maschlerin mukaan ole heprean tutkimuksessa perinteisestikään käytetty. Englannin kielen epärestriktiivisten relatiivilauseiden tunnistamisen ongelmia ovat käsitelleet Tao ja McCarthy (2001). Myös Visapää (2012, 2014) kyseenalaistaa relatiivilauseiden jakoa restriktiivisiin ja epärestriktiivisiin ja esittää *joka*-relatiivilauseiden käyttöä kirjoitetussa kielessä käsittelevissä tutkimuksissaan, että eron sijaan on kyse pikemminkin jatkumosta.

Jako restriktiivisiin ja epärestriktiivisiin relatiivilauseisiin perustuu näkemykseen, että referenssi on relatiivilauseiden olennaisin tehtävä. Pyrimme aineistomme avulla osoittamaan, ettei näin ole. Perinteisen jaottelun sijaan ehdotamme, että relatiivilauseita tulisi tarkastella referenssin rajaamisen lisäksi predikoivuuden näkökulmasta. Osoitamme, että eri relatiivisanoilla alkavat relatiivilauseet eroavat toisistaan merkitsevästi sen suhteen, onko relatiivilauseen päätehtävä rajata pääsanana referenssiä vai predikoida siitä.

3 Aineisto ja aiempi suomen kielen relatiivisanojen käyttöä koskeva tutkimus

Tutkimuksemme aineisto on peräisin Arkisyn-korpuksesta, joka on rakennettu Turun yliopistossa. Korpus sisältää aineistoa Helsingin yliopiston Keskusteluanalyysin arkistosta ja Turun yliopiston Suomen ja sen sukukielten arkistosta. Tällä hetkellä korpus kattaa lähes 30 tuntia arkikeskustelua. Korpus on morfosyntaktisesti annotoitu.

Arkisyn-korpuksen aineisto sisältää yhteensä lähes 1 000 relatiivilauseetta. Taulukko 1 esittelee relatiivilauseiden jakauman eri relatiivisanojen välillä. Relatiivisanoista *mikä*

on kaikkein yleisin: se on melkein kaksi kertaa niin yleinen kuin *joka*. *Kun-* ja *kuka-*sanoja käytetään relatiivisanoina huomattavasti vähemmän.

Taulukko 1.

Eri relatiivisanoilla alkavien relatiivilauseiden jakauma Arkisyn-korpuksessa.

Relatiivisana	N	%
<i>mikä</i>	573	59,8
<i>joka</i>	293	30,6
<i>kun</i>	53	5,5
<i>kuka</i>	40	4,2
Yhteensä	959	100,0

Taulukon 1 lukuja tarkasteltaessa on syytä huomata, että *mikä-* ja *joka-*sanojen käyttö relatiivipronomineina on valmiiksi annotoitu korpukseen, joten niitä koskeva aineisto on voitu automaattisesti poimia, kun taas *kun-* ja *kuka-*relatiivisanojen aineisto on poimittu manuaalisesti *kun-* ja *kuka-*lemmoja sisältävistä lauseista. Korpuksesta haettiin relatiivilauseita myös hakusanoilla *jolloin*, *milloin*, *jollainen* ja *millainen*, joita kaikkia voidaan käyttää myös relatiivisanoina (ks. esim. Pääkkönen 1996), mutta relatiivisessa käytössä niitä ei korpuksesta löytynyt. Relatiivisanoista erityisesti *kun-*sanalla on useita eri variantteja. Niistä yleisimmät ovat *ku*, *ko*, *kun* ja *kon* (ks. tarkemmin Helasvuo & Laury 2018).³

Pääkkösen tutkimuksessa relatiivisanan valinnan ehdoista käy ilmi, että hänen käyttämässään Oulun korpuksen lehtikielen aineistossa *joka* on relatiivisanana moninkertaisesti yleisempi kuin *mikä*: *joka-*relatiivipronominia esiintyi tutkitussa korpuksessa 1364 kappaletta, kun taas *mikä-*relatiivipronominia vain 241. *Joka-*relatiivipronomini on siis 5,66 kertaa yleisempi kuin *mikä* Pääkkösen aineistossa. (Pääkkönen 1988: 145.) Puhekieltä tutkinut Mielikäinen (1986) taas on huomauttanut, että *mikä* on alkanut saada enemmän jalansijaa. Taulukko 1 osoittaa, että ainakin Arkisyn-korpuksessa *joka-* ja *mikä-*relatiivisanojen yleisyysuhteet ovat päinvastaiset: *mikä* on lähes kaksi kertaa yleisempi kuin *joka*.

Kirjallisuudessa on tietoja relatiivisanojen käytöstä eri murteissa. Kärkkäisen (1986) laajassa tutkielmassa relatiivilauseista syntaktisina yksikköinä suomen murteissa todetaan *joka-*relatiivipronominista, että sen käyttö on alueellisesti rajattua siten, että sitä esiintyy erityisesti hämäläis-, pohjalais- ja savolaismurteissa, kun taas lounais- ja kaakkoismurteissa sitä käytetään hyvin vähän. Kärkkäinen ei raportoi vastaavista alueellisista rajoituksista *mikä-*relatiivipronominin kohdalla. *Ku(n)-* ja *ko(n)-*relatiivisanoja Kärkkäinen kutsuu relatiiviadverbeiksi ja toteaa niiden käytön olevan laaja-alaisinta lounaismurteissa, mutta muissakin murteissa niitä esiintyy. Hänen mukaansa *kuka-* ja *ken-*pronominien relatiivinen käyttö on lähinnä kaakkoismurteiden ominaisuus; lisäksi hän raportoi niiden käytöstä lounaismurteista. (Kärkkäinen 1986: 41–50.)

3. Käytämme tekstissä muotoa *kun* viitattessamme tähän relatiivilekseemiin yleisesti. Muutoin käytämme kulloinkin käsiteltävässä esimerkissä käytettyä varianttia.

Vastaavaa laajaa tutkimusta nykypuhekielen relatiivisanojen alueellisesta jakaumasta ei ole, koska ei ole alueellisesti edustavia riittävän laajoja korpusaineistoja, joista asiaa voisi luotettavasti tutkia. Useassa tutkimuksessa on kuitenkin todettu *mikä*-relatiivipronominin yleistyneen (ks. VISK § 736). Mielikäinen (1986) on todennut, että Jyväskylän 1980-luvun alun puhekielessä *mikä* oli yleisin (54 % kaikista relatiivipronomineista). Myös *joka* oli suhteellisen yleinen (43,6 %), kun taas *kuka* oli harvinainen (2,3 %). Mielikäisen tutkimuksessa on tarkasteltu myös eri-ikäisiä puhujia. Hän toteaa, että mitä enemmän *mikä* valtaa *joka*-pronominilta alaa muissa yhteyksissä, sitä enemmän henkilökorrelaattien yhteyteen leviää *kuka*. Jyväskylän 1980-luvun aineistossa *kuka*-pronominin osuus relatiivisanoista oli kuitenkin koululaisillakin vain 12 %. (Mielikäinen 1986.) Myös Kurjen ym. (2011) tutkimuksessa satakuntalaisesta nykymurteesta *mikä*-relatiivisana on kaikkein yleisin: se kattaa peräti 70,6 % relatiivisanoista, kun taas *joka*-relatiivisanaa on 15,9 %, *kuka*-relatiivisanaa 7,2 % ja *kun*-relatiivisanaa 6,2 % prosenttia heidän aineistossaan (relatiivilauseita on kaikkiaan 276; Kurki, Siitonen, Väänänen, Ivaska & Ekberg 2011: 89). Tätä voi verrata vanhempaa murretta edustavaan aineistoon: Ikolan, Palomäen ja Koiton (1989) Lauseopin arkiston aineistoon pohjaavassa tutkimuksessa todetaan, että lounaisissa siirtymämurteissa *joka*-relatiivisanaa käytetään vähän ja lounaismurteissa ei juurikaan mutta *kun*-sanana relatiivinen käyttö on hyvin yleistä. Lounaismurteissa 76,5 % relatiivisanoista on *kun*-relatiivisanoja, *mikä*-relatiivisanoja 15,7 % ja *joka*-relatiivisanoja vain 1,7 %; lounaisissa siirtymämurteissa *kun*-relatiivisanan osuus on 33 %, *mikä*-relatiivisanan 44,1 % ja *joka*-relatiivisanan 18,1 % (prosentit laskettu Ikolan ym. 1989: 209 taulukosta 37). Näyttäisi siis siltä, että Kurjen ym. (2011) tutkimassa satakuntalaisen nykymurteen aineistossa on heijastumaa vanhojen aluemurteiden jakaumasta sikäli, että *joka*-relatiivisanaa esiintyy huomattavasti harvemmin kuin Mielikäisen kuvaamassa jyväskyläläisaineistossa tai Arkisyn-aineistossa. Voisi myös tulkita, että näiden murteiden vanhastaan runsas *kun*-relatiivisanan käyttö on nykymurteessa huomattavasti vähentynyt ja *kun*-relatiivisanan sijaan suositetaan *mikä*-relatiivisanaa.

Valitettavasti Arkisyn ei mahdollista alueellisen vaihtelun tutkimista, koska sen aineisto ei ole alueellisesti edustava. Aineistoa on eniten Helsingin alueelta ja laajemmin Uudeltamaalta. Seuraavaksi eniten on aineistoa lounaismurteiden sekä lounaisten väli-
murteiden alueelta ja jonkin verran myös kaakkois- ja hämäläismurteiden alueelta, kun taas muilta alueilta vähän tai ei ollenkaan. Tämän vuoksi aineisto ei sovellu alueellisen vaihtelun tutkimukseen.⁴ Kun tarkastelemme taulukossa 1 esitettyä relatiivisanojen jakaumaa Arkisynissä, voimme todeta, että se on samansuuntainen kuin Mielikäisen 1980-luvun alun kuvaus Jyväskylän puhekielestä sikäli, että *mikä* on yleisin (sen suhteellinen osuus relatiivisanoista Mielikäisellä 54 %, Arkisynissä 59,8 %). *Joka*-relatiivisanan osuus on Arkisynissä alhaisempi (30,6 %) kuin Mielikäisellä (43,6 %). *Kun*-relatiivisanaa Mielikäinen ei mainitse ollenkaan, mutta Arkisynissä sen osuus relatiivisanoista on 5,5 % ja *kuka*-relatiivisanan osuus 4,2 % (Mielikäisen aineistossa 2,3 %). (Mielikäinen 1986.)

4. Arkisyn-korpus on jouduttu koostamaan saatavissa olleiden valmiiden keskusteluaineistojen ja niiden litteraatioiden pohjalta. Alueellinen epätasapaino ei siis johdu tutkimuspoliittisesta valinnasta keskittyä niihin alueisiin, joissa suuret väestökeskittymät Suomessa nykyään sijaitsevat, vaan on käytännön pakon ja projektirahoituksen rajallisuuden sanelemaa.

Koska aineistomme on melko laaja (959 relatiivilauseetta), olemme hyödyntäneet aineiston määrällistä tarkastelua yleiskuvan muodostamiseksi. Konkreettisesti aineiston analyysia on tehty mikrotasolla tapaus kerrallaan, ja analyysin tuloksia on viety aineistotietokantaan.⁵ Näin on pyritty varmistamaan, että koko aineiston kaikki tapaukset tulevat analysoiduiksi systemaattisesti samoja periaatteita käyttäen.

4 Relatiivisanojen työnjako

Seuraavaksi siirrymme aineiston tarkasteluun. Aineisto on analysoitu ja koodattu useiden kieliopillisten ja semanttisten piirteiden mukaan. Piirteet on valittu aiemmassa fennistisessä ja kielitypologisessa kirjallisuudessa esiteltyjen kuvausten perusteella (ks. Mielikäinen 1986; Pääkkönen 1988; Comrie & Kuteva 2008; Visapää 2012, 2014; Laury & Helasvuo 2015; Helasvuo & Laury 2018). Relatiivisanasta olemme koodanneet sen, mistä relatiivisanasta on kyse, mikä on relatiivisanan sijamuoto ja mikä sen syntaktinen tehtävä on relatiivilauseessa. Sekä relatiivilauseesta että päälauseesta on koodattu lausetyyppi. Relatiivilauseen korrelaatiosta on koodattu sen syntaktinen funktio, luku ja semanttinen luokka. Lisäksi olemme analysoineet relatiivilauseen funktiota. Piirteiden välisiä yhteyksiä olemme tarkastelleet ristiintaulukoimalla ja seulomalla näin esiin tilastollisesti merkitsevät yhteydet. Tarkastellessamme nyt relatiivisanojen työnjakoa olemme erityisesti keskittyneet niihin piirteisiin, jotka osoittautuivat tilastollisesti merkitseviksi. Esimerkiksi yhteys korrelaatin syntaktisen funktion ja käytetyn relatiivisanan välillä ei ollut aineistossamme merkitsevä, ei myöskään relatiivisanan syntaktisen funktion ja relatiivisanan välinen yhteys. Olemme lisäksi tarkastelleet piirteiden tyyppisiä kombinaatioita ja seuloneet esimerkkejämme tämän pohjalta.

Analysoimme sitä, minkä tyyppisiin lauseisiin tai muihin rakenteisiin relatiivilauseet kiinnittyvät (alaluku 4.1) ja millaisia eri relatiivisanoilla alkavien relatiivilauseiden korrelaatit ovat semanttisesti (4.2). Osoitamme, että eri relatiivisanoilla on toisistaan poikkeavat profiilit näiden piirteiden suhteen. Lisäksi tarkastelemme sitä, miten relatiivilauseilla rakennetaan referenssiä arkikeskustelussa (alaluku 4.3): onko relatiivilauseen tehtävänä rajata korrelaatin tarkoitetta vai predikoida siitä jotain? Pohdimme myös sitä, voidaanko keskustelupuheen relatiivilauseet jakaa jännöksettömästi rajaaviin ja predikoiviin.

4.1 Päälauseen lausetyyppi

Aineistoa tarkastellessa huomio kiinnittyy siihen, että niiden päälauseiden joukossa, joihin relatiivilauseet ovat kiinnittyneitä, eksistentiaalilauseet ja kopulalauseet ovat kaikkein yleisimpiä. Relatiivianeistossa erittäin yleistä on myös se, että relatiivilauseella ei ole lainkaan päälauseita vaan se on kiinnittynyt vapaaseen nominilausekkeeseen eli sellaiseen nominilausekkeeseen, joka on syntaktisesti itsenäinen eikä ole minkään lauseen osa (ks. vapaista NP:istä Helasvuo 2001, 2019; Ono & Thomp-

---

5. Aineiston analyysissa on avustanut Kateřina Nývltová.

son 1994; Tao 1996; Fernandez-Vest 2016; vapaisiin NP:ihin liittyivistä relatiivilauseista Laury & Helasvuo 2015).⁶

Taulukko 2.

Päälauseen lausetyyppi relatiivisanoittain tarkasteltuna.

		Relatiivisana				
		<i>joka</i>	<i>mikä</i>	<i>kuka</i>	<i>kun</i>	yht.
Päälauseen lausetyyppi	eksistentiaali-lause	23,3 %	23,0 %	12,8 %	23,1 %	22,7 % n = 216
	intransitiivi-lause	7,5 %	9,0 %	2,6 %	13,5 %	8,5 % n = 80
	transitiivi-lause	19,5 %	23,9 %	20,5 %	15,4 %	22,0 % n = 209
	kopulalause	23,6 %	23,9 %	35,9 %	15,4 %	23,8 % n = 227
Ei päälauseita	vapaa NP	26,0 %	20,2 %	28,2 %	32,7 %	23,8 % n = 227
Yhteensä		100 % n = 292 puuttuu 1	100 % n = 569 puuttuu 4	100 % n = 39 puuttuu 1	100 % n = 52 puuttuu 1	100 % n = 952 puuttuu 7

Pearsonin χ^2 (2-suuntainen) = 17,778 (vapausasteet 12; $p = 0,123 > 0,05$); Pearsonin R = 0,051 ($p = 0,119$); kahden (10 %) solun odotettu frekvenssi on pienempi kuin 5; pienin odotettu frekvenssi on 3,32.⁷

Taulukko 2 erittelee päälauseiden lausetyyppejä relatiivisanoittain. *Joka*-relatiivilauseista 26 %:lla ei ole päälauseita, vaan relatiivilause on liittynyt vapaaseen nominilausekkeeseen. Päälauseista eksistentiaali- ja kopulalauseet ovat yleisimpiä (kumpaakin yli 23 %). Intransitiivilauseita on päälauseissa hyvin vähän, vain 7,5 %. *Mikä*-relatiivilauseilla kopulalauseet ja transitiivilauseet ovat yleisimpiä päälauseina (23,9 %), mutta myös eksistentiaalilauseet (23,0 %) ja vapaat NP:t (20,2 %) ovat varsin yleisiä. *Kuka*-relatiivilauseiden yhteydessä kopulalauseet (35,9 %) ja vapaat NP:t (28,2 %) ovat kaikkein yleisimpiä. *Kun*-relatiivilauseiden yhteydessä vapaat NP:t ovat yleisimpiä (32,7 %), mutta myös eksistentiaalilauseeseen liittyviä on *kun*-

6. Samoin kuin aiemmassa tutkimuksessa (Laury & Helasvuo 2015) olemme laskeneet vapaiksi NP:iksi täysin itsenäisten, oman lausumansa muodostavien pääsanana toimivien NP:iden lisäksi myös lohkeamat.

7. Pearsonin χ^2 -testillä pystytään tarkastelemaan ristiintaulukossa olevien kategoristen muuttujien (muuttujien, joita ei voida asettaa suuruusjärjestykseen) välisen yhteyden tilastollista merkitsevyyttä. χ^2 :n arvo on nolla silloin, kun rivi- ja sarakemuuttuja ovat tilastollisesti riippumattomia toisistaan. Mitä suurempi havaittu arvo on, sitä suurempi on todennäköisyys sille, että muuttujat eivät ole riippumattomia. χ^2 -testin p-arvo kertoo sen, kuinka todennäköisesti kyseinen testi kuvaa todellista tilannetta otoksen lisäksi aineiston ulkopuolella. Useimmiten tilastollisen merkitsevyyden raja on 0,05, eli tätä pienemmät p-arvot kertovat havainnon olevan tilastollisesti merkitsevä. Pearsonin korrelaatiokerroin eli R kertoo muuttujien välisen yhteyden suoraviivaisuudesta. R saa arvoja -1:n ja 1:n välillä. Sekä arvot -1 että 1 merkitsevät suoraviivaista yhteyttä. Arvo 0 merkitsee, ettei riippuvuus ole lainkaan suoraviivainen. Jos liian monilla soluilla (usein rajana yli 20 %:lla soluista) odotettu frekvenssi on alle 5, tulos ei ole luotettava.

relatiivilauseista merkittävä osa (23,1 %). Tuloksia tulkittaessa on kuitenkin huomattava, että *kuka-* ja *kun-*relatiivilauseiden kokonaismäärät ovat niin pienet, ettei niistä voi tehdä kovin pitkälle meneviä päätelmiä.

Taulukossa 2 tarkastelun kohteena oleva yhteys relatiivisanan ja päälauseen tyyppin välillä ei ole tilastollisesti merkitsevä.⁸ Tämä tarkoittaa, ettei aineistossa havaittu heikko yhteys relatiivisanan ja päälauseen lausetyypin välillä todennäköisesti ole yleistettävissä aineiston ulkopuolelle. Relatiivisanat eivät siis eroa tämän suhteen riittävästi toisistaan. Taulukossa 2 kiinnittää sen sijaan huomiota eksistentiaali- ja kopulalauseiden ja vapaiden NP:iden suuri osuus. Relatiivilauseaineistossa päälauseista 22,7 % oli eksistentiaalisia ja 23,8 % kopulalauseita (ks. taulukkoa 2, oikeanpuoleinen sarake). Vapaaseen nominilausekkeeseen liittyviä relatiivilauseita oli koko aineistosta 23,8 %. Eksistentiaali- ja kopulalauseet sekä vapaat NP:t kattavat yli 70 % aineistosta (70,3 %, 670/952). Tämä eroaa täysin siitä, millaiset eri lausetyyppien taajuussuhteet ovat keskusteluaineistossa yleensä.

Taulukon 2 esittämää relatiivilauseiden päälauseiden jakaumaa eri lausetyyppeihin on kiintoisaa verrata lausetyyppien yleiseen jakaumaan Arkisyn-korpuksessa. Tätä esittää taulukko 3. Taulukkoon 3 on otettu mukaan vain sellaiset relatiivilauseet, joilla on päälause; vapaaseen NP:hen liittyvät relatiivilauseet on jätetty ulkopuolelle. Sen takia keskimmaisessä sarakkeessa esitetyt prosenttiluvut poikkeavat taulukosta 2, vaikka eri lausetyyppien määrät ovat samat. Taulukossa 3 esitetyt päälauseityyppien suhteelliset osuudet Arkisynissä on saatu suhteuttamalla seuraavien syntaktisten funktioiden määrät lauseiden kokonaismäärään: eksistentiaalisubjekti (korpuksessa subj:e), predikatiivi (compl:s) ja objekti (obj). Näin on saatu eksistentiaali-, kopula- ja transitiivilauseiden määrät. Lisäksi on laskettu sellaisten lauseiden määrä, joissa ei ole objektia mutta jotka eivät ole eksistentiaali- tai kopulalauseita; näin saatu luku kertoo intransitiivilauseiden määrän.⁹ Myös relatiiviaineistossa transitiivilauseiksi on analysoitu vain sellaiset lauseet, joissa on objekti.

Taulukko 3.

Relatiivilauseiden päälauseiden tyypit verrattuina eri lausetyyppien osuuksiin koko Arkisyn-korpuksessa.

	Relatiivilauseiden päälauseet		Arkisyn
	N	%	%
Eksistentiaalilause	216	29,5 %	9,8 %
Intransitiivilause	81	11,1 %	55,5 %
Transitiivilause	209	28,5 %	22,0 %
Kopulalause	227	31,0 %	12,7 %
Yhteensä	733	100,0 %	100,0 %

8. Visapää (2012) tarkasteli sitä, millaisia lausetyyppejä *joka*-pronomini voi yhdistää ja millaisissa syntaktisissa funktioissa *joka*-lauseen pääsana toimii. Hän selvitti, erottuvatko restriktiiviset ja epärestriktiiviset tapaukset tässä suhteessa toisistaan. Visapään aineistosta näitä tyyppisiä erottelevia rajoituksia ei löytynyt.

9. Asian selvittämisessä saadusta avusta kiitämme Mikael Varjoa.

Taulukko 3 osoittaa, että lausetyyppien yleinen jakauma tarkasteltaessa kaikkia lauseita Arkisynissä on varsin erilainen kuin relatiivilauseiden päälauseilla. Ennen kaikkea intransitiivilauseita on relatiivilauseiden päälauseissa varsin vähän (vain 11,1 %), kun taas niiden osuus arkikeskustelujen lauseista on yli puolet (55,5 %). Eksistentiaali- ja kopulalauseiden osuus koko Arkisynissä ei ole kovin suuri (yhteensä 22,5 %), mutta relatiivilauseiden päälauseista niitä on yli puolet (60,5 %). Voidaan siis sanoa, että eksistentiaali- ja kopulalauseiden suuri osuus relatiivilauseiden päälauseista eroaa merkittävästi lausetyyppien jakaumasta koko Arkisyn-aineistossa. Haemme selitystä tähän tarkastelemalla lähemmin relatiivisanojen käyttöä esimerkkien avulla.

Esimerkissä 1 *joka*-relatiivilause liittyy eksistentiaalilauseeseen. Relatiivilause määrittää eksistentiaalilauseen e-NP:tä *Marjukka*. E-NP:llä tarkoitamme eksistentiaalilauseen nominatiivi- tai partitiivimuotoista jäsentä, jota on fennistiikassa perinteisesti kutsuttu (eksistentiaali)subjektiksi tai e-subjektiksi (termistä e-NP ks. Helasvuo 1996; Helasvuo & Huumo 2010). Esimerkissä Jaana kertoo työtovereistaan omassa yksikössään. Jaana on juuri edellä valittanut työpaikkansa uudelleenjärjestelyjä ja oman yksikkönsä tehottomuutta.

(1) SG437

- 1 Jaana: ni ei kai siel ker[kii tekee,
 2 Tuula: [ei siel hirveesti kerkeekkään °sitteh°,
 3 (1.8)
 4 Jaana: .hh (0.4) ja se et ku aattelee et
 5 meit on kirjaamos tosiaan ni meit on kolme;
 6 (0.2)
 7 Jaana: .mthhhh ni, (.) siel on Marjukka; (.) **joka; (0.6) on kyllä**
 8 **töissä>; (0.2) #ai#ka paljon**
 9 >se on aika juoppo<;
 10 (0.8)
 11 Jaana: .mhhhhh (.) mut to#ta#; (.) sillai kuitenkin ((kissa naukaisee))
 12 et #et# kyl se ny, (0.2) nyt suunnilleen duuniin tulee
 13 mut sil on hirveen #tarkkaan pitää se justii et#
 14 mitä hän te#kee ja mitä hän ei te[e#.
 15 Tuula: [mm.

Esimerkissä 1 rivillä 5 Jaana asettaa kehykset kuvaukselleen: *meit on kirjaamos tosiaan ni meit on kolme*. Tähän kehykseen hän tuo työtoverinsa esitellen hänet eksistentiaalilauseella (r. 7 *siel on Marjukka*). Esiteltyä henkilöä kuvataan relatiivilauseella, joka toimii e-NP:n jälkimääritteenä (r. 7–8 *joka on kyllä töissä – – aika paljon*). Eksistentiaalilause toimii esittelyrakenteena, jolla tuodaan uusi referentti keskusteluun mukaan (Helasvuo 1996). Tätä referenttiä kuvataan tarkemmin relatiivilauseen avulla, jossa tulee keskustelun kannalta keskeinen sisältö, josta jatketaan puhetta, kuten tässä puimalla työtoverin ongelmia, tai johon keskustelukumppanitkin saattavat tart-

tua (ks. esim. 2 alla).¹⁰ Relatiivilauseen jälkeen referenttiä vielä luonnehditaan kopulalauseella (r. 9). Tämän jälkeen on tauko (r. 10), mutta kun keskustelukumppani ei ota vuoroa, Jaana jatkaa kuvailemalla tarkemmin esitellyn referentin toimintaa (r. 11–14). Tämä kuvaus kirvoittaa Tuulalta lyhyen palautteen (r. 15).

Kopulalauseeseen liittyviä relatiivilauseita oli myös paljon. Esimerkissä 2 on *kuka*-relatiivilause yhdistyneenä kopulauseeseen. Esimerkki liittyy keskustelun kohtaan, jossa Milja on kertonut nähneensä yhteisen tutun jonkun tuntemattoman pojan kanssa. Samalla Milja on vahvistanut yhteisen tutun edelleen seurustelevan toisen pojan, Teron, kanssa. Lotta on kertonut tavanneensa heidät mutta esittää epäilyksen, onko hänen tapaamansa poika Tero vai joku muu, ja kuvailee tapaamansa pojan ulkonäköä. Keskustelussa siis neuvotellaan referenssistä. Tähän Milja vastaa seuraavasti:

(2) SG120

- 1 Milja: fse ei voi olla Tero:.f
2 s(h) [e ei olluh,]
3 Lotta: [no toivottavast se] sit >se sit< oli (joku:),
4 (0.4)
5 Lotta: et se oli Tero **kene kaa se sillo oli siel kirjakaupas**.
6 (0.6)
7 Milja: ↑kirja↓kau°passa° h.
8 Lotta: # mm:#,
9 Milja: em↑mi' ti (0.3) ku myö nähtii sitä kirjastossa.
10 Lotta: mut mie näin sitä tiistaina 'kirjakaupas', eiku to- no- eiku maanantaina.

Esimerkissä 2 rivillä 1 Milja kiistää referentin tunnituksen Teroksi. Lotta vastaa tähän muotoilemalla toivomusta (r. 3), jota korjaa tauon jälkeen rivillä 5. Lotta identifioi ensin tapaamansa henkilön (*Tero*) kopulalauseella, ja sen jälkeen relatiivilauseen avulla täsmentää sitä, missä on hänet tavannut (r. 5). Milja vastaa tähän toistamalla tapaamispaikkaan viittaavan NP:n (r. 7), jonka ylhäältä alas liukuva prosodia (merkitty ylös- ja alaspäin osoittavilla nuolilla) ohjaa tulkitsemaan kyseenalaistavaksi. Lotta vahvistaa paikan *mm*-partikkelilla (r. 8; Sorjonen 1988). Milja esittää epäilyksen, joka kohdistuu paikkaan: hän on erään toisen henkilön kanssa (*myö*, r. 9) nähnyt saman pojan toisaalla (*kirjastossa*; r. 9). Lotta vastaa tähän kontrastoimalla *mut*-alkuisella vuorollaan Miljan tarjoaman evidenssin omaansa, joka myös perustuu näköhavaintoon. Relatiivilauseen tuoma informaatio (r. 5) suuntaa keskustelun uusille urille, koskemaan paikkaa, jossa puheena oleva henkilö on tavattu.

---

10. Thompson (2002) on osoittanut, että englanninkielisessä aineistossa lausekomplementin saavat predikaatiot ovat semanttisesti ja pragmaattisesti samaan tapaan keveitä kuin aineistomme relatiivilauseiden päälauseet, ja vasta lausekomplementissa ilmaistaan lausuman keskeinen sisältö, johon vastaanottajat reagoivat (ks. myös Laury 2006 suomen kielen lausekomplementeista ja Koivisto, Laury & Seppänen 2011 *että*-lauseista). Tämä kyseenalaistaa komplementtilauseiden alisteisuuden. Olisi kiintoisaa tutkia myös suomen relatiivilauseiden alisteisuutta tältä kannalta.

Esimerkissä 3 on useiden relatiivilauseiden suma, joka sijoittuu kohtaan, jossa käydään neuvottelua keskustelussa esiin tulleen käsitteen *psykososiaalinen kuntoutus* sisällöstä. Esimerkissä on kopulalauseeseen liittyviä *joka-* ja *mikä-*lauseita, transitiivilauseeseen liittyvä *mikä-*relatiivi ja vapaaseen NP:hen liittyvä *kun-*relatiivi. Ennen esimerkkiin valittua sekvenssiä Johanna kertoo suositelleensa eräälle henkilölle osallistumista Elmeri-kuntoutukseen. Tämä kirvoittaa Mirjan ja Mikon kysymykset riveillä 1–2.

(3) SG355

- 1 Mirja: mitä o, [mitä Elmeri, kuntoutus o,
 2 Mikko: [mikä mikä o, mikä on Elmeri
 3 Johanna: se on tää psykososiaalinen .hh kuntoutus, **jossa tota nii**
 4 **tätä hh tyänhallintaa ja .h jaksamista käsitellää kans,**
 5 (0.2)
 6 Johanna: **eikä vaa pelkästää fyysistä °kuntoo°,**
 7 Mirja: a[haa:,
 8 Johanna: [se oli se **missä määki oli,**=
 9 Mikko: =#ja[a,#
 10 Jaska: [leivottaa savikuppeja sielä [ja,
 11 Johanna: [nii.
 12 **se kum määki [tein ton (.) pyramidin**
 *OSOITTAA SORMELLA
 13 Jaska: [en-
 14 Johanna: **mikä tual on hyllyllä ja,**
 15 Jaska: öm (.) si käydää nukkumasa [välillä ja rentoudutaa ja,
 16 Johanna: [se on mun (.) nyrkki tam-
 *MUODOSTAA KÄMMENISTÄÄN PALLON
 17 **tämmö[ne mikä tänne mahtuu**
 -----
 18 Mikko: [°joo joo.°
 19 Johanna: **savee** nii se on siit tehty,

Esimerkin 3 riveillä 1 ja 2 esitettyihin kysymyksiin Elmeri-kuntoutuksen laadusta ja sisällöstä Johanna vastaa rivillä 3 kopulalauseella, joka luonnehtii Elmeri-kuntoutusta psykososiaalisesti kuntoutukseksi. Psykososiaalisesta kuntoutuksesta puhutaan geneerisenä käsitteenä, jonka sisältöä Johanna täsmentää *joka-*relatiivilauseella (r. 3–4). Tämän jälkeen on pieni tauko (r. 5), mutta keskustelukumppanit eivät anna mitään responsia, ja niin Johanna jatkaa täsmentävää relatiivilauseitaan (r. 6). Mirja vastaanottaa tämän uutena tietona partikkelilla *ahaa* (Sorjonen 1999: 175; Koivisto 2016). Johanna jatkaa puheena olevan kuntoutuksen luonnehtimista käyttäen kopulalauseita (r. 8 *se oli se*), jossa predikaattinominaalina toimivaan *se-*demonstratiiviin liitetään jälleen relatiivilause, tällä kertaa *mikä-*relatiivi (r. 8 *missä määki oli*). Kopulalauseen predikaattinominaalilla *se* ei ole itsenäistä semanttista sisältöä, vaan se saa merkityksensä relatiivilauseen kautta (predikaattinominaalin käsitteestä kielitypologiassa ja suomen kielen tutkimuksessa

ks. Pajunen 2000; Hynönen 2016). Relatiivilauseen avulla geneerinen käsite liitetään näin Johannan omaan kokemusmaailmaan. Jaska, jolla näyttäisi olevan enemmän tietoa kuin Mirjalla ja Mikolla kuntoutuksesta, johon Johanna on osallistunut, jatkaa edelleen puhumista kuntoutuksesta geneerisenä käsitteenä kertoen, kuinka tällaisissa kuntoutuksissa tehdään savitöitä (r. 10). Johanna vastaa vahvaa samanmielisyyttä osoittavalla partikkelilla *nii* (r. 11) ja osoittaa näin tunnistavansa Jaskan esittämän asiointilan (Sorjonen 2001: 242–247; Sorjonen & Hakulinen 2009). Johanna aloittaa vuoronsa ennen kuin Jaska saa vuoronsa prosodiseen päätepisteeseen osoittaen näin episteemisiä oikeuksiaan Elmeri-kuntoutuksen suhteen (ks. Vatanen 2014). Niinpä hän ei jatkaakaan Jaskan yleisellä linjalla vaan kääntää keskustelun takaisin omaan kokemukseensa käyttäen *kun*-relatiivilauseetta (r. 12 *kun määki tein ton pyramidin*). Relatiivilause liitetään vapaana NP:nä toimivaan *se*-demonstratiiviin, jonka semanttinen sisältö on epämääräinen – puhe on edelleenkin kuntoutuksesta, mutta nyt enemmän konkreettisesta tapahtumasta tai aktiviteetista, johon puhuja on osallistunut, kuin geneerisestä käsitteestä. Relatiivilauseen objektina toimivalla NP:llä *ton pyramidin* on referentti välittömässä puhetilanteessa, ja Johanna osoittaa sitä sormellaan. Tätä referenttiä luonnehditaan edelleen *mikä*-relatiivilla (r. 14 *mikä tual on hyllyllä*). Esimerkkikatkelman viimeistä relatiivilauseetta (r. 17) edeltävä jakso on hieman epäselvä, mutta siinä on ensin kopulalause *se on mun nyrkki* (r. 16), jossa predikaattinominaalin *mun nyrkki* aikana puhuja muodostaa kämmenistään pallon. Puhuja korjaa puhettaan ja korvaa predikaattinominaalina toimivan leksikaalisen NP:n luonnehtivalla demonstratiivisella adjektiivilla *tämmöne*, johon hän liittyy kuvailua täsmentävän *mikä*-relatiivilauseen (r. 17). Koko ajan puhuja säilyttää kämmentensä muodon ja tukee näin tulkintaa, että kyse on saman asian uudelleen muotoilusta. Kädet palaavat perusasentoon vasta relatiivilauseen aikana. Sisällöltään epämääräisen *tämmöne*-demonstratiivadjektiivin sisältö täsmentyy paitsi relatiivilauseen myös konkreettisen näyttämisen avulla.

Esimerkki 3 osoittaa, että relatiivilause voi tarjota kieliopillisen resurssin, jonka avulla voidaan luonnehtia tai predikoida myös sellaisesta referentistä, joka on semanttisesti epämääräinen. Esimerkin 3 katkelmassa puhutaan näennäisesti koko ajan samasta asiasta, psykososiaalisesta kuntoutuksesta. Yksityiskohtaisessa tarkastelussa paljastuu, että vaikka viittaava kielellinen elementti olisi sama, demonstratiivi *se* (r. 3, 8 ja 12), viittauksen kohde vaihtelee: välillä puhutaan yhdestä kuntoutuksen tyyppistä, Elmeri-kuntoutuksesta, välillä geneerisestä psykososiaalisen kuntoutuksen käsitteestä, välillä yksittäisestä kuntoutustapahtumasta, johon yksi osanottaja on itse osallistunut. Referentti muokkautuu koko ajan sekvenssin edetessä, ja tässä muokkauksessa relatiivilauseet toimivat yhtenä kieliopillisena keinona.

Aineiston tarkastelussa huomasimme, että relatiivilauseen pääsanat usein sisältävät demonstratiivisia aineksia: lähes 64 % pääsanoista aineistossamme joko sisältää demonstratiivitarkenteen tai koostuu pelkästä demonstratiivista (joko demonstratiivisesta adjektiivista, pronominista tai adverbista; samansuuntaisia tuloksia koeasetelman kautta kootusta suomenkielisestä aineistosta esittävät Pajusalu, Reile, Hint, Nahkola & Taremaa 2018: 122).¹¹ Näin on myös esimerkissä 3. Erityyppisissä

11. Pajusalu (2020) on tarkastellut relatiivilauseita vironkielisissä keskusteluissa mm. siltä kannalta,

päälauseissa kuitenkin suositaan eri demonstratiiveja: eksistentiaalilauseissa suositetaan demonstratiivadjektiiveja pääsanana tarkenteena (kuten esimerkissä 4b alempana), kun taas kopulalauseissa ja vapaissa NP:issä esiintyy usein demonstratiivipronomineja joko tarkenteina tai yksin muodostamassa pääsanana toimivaa lausetta (esimerkki 3, r. 3 ja 8 kopulalauseissa ja r. 12 ja 17 vapaissa NP:issä). Demonstratiivisten aineiden suosio relatiivilauseiden pääsanoissa voi liittyä niiden käyttöön referenssin rakentamisessa ja muokkauksessa.

Aineistossamme eksistentiaalilauseisiin liittyvien relatiivilauseiden pääsanat ovat syntaktiselta funktioltaan lähes yksinomaan e-NP:itä (93,1 %, vrt. esimerkkiin 1, r. 7), ja kopulalauseisiin liittyvien relatiivilauseiden pääsanat taas ovat voittopuolisesti predikaattinominaaleja (76,2 %, vrt. esimerkki 2, r. 5). Relatiivilauseet taas ovat aineistossamme aina pääsanana jäljessä, joskaan relatiivilause ei aina tule heti pääsanana jälkeen, vaan niiden välissä voi olla muuta puhetta. Vain harvoin relatiivilauseella ei ole pääsanana ollenkaan (vain 2,3 % aineistomme relatiivilauseista on vailla pääsanana). E-NP:t sijaitsevat yleensä verbin ja predikaattinominaalit kopulan jäljessä (vrt. VISK § 1373 eri lausetyyppien ensisijaisista teemoista; Vilkuna 1989: 155–175). Pääsanat ja niiden jälkilajennuksina toimivat relatiivilauseet sijoittuvat siis eksistentiaali- ja kopulalauseissa lauseen loppukenttään. (Sanajärjestyksen kenttäanalyysistä ks. Vilkuna 1989; VISK § 1369–1395.) Nämä eri lausetyyppien sanajärjestyspreferenssit voivat osaltaan selittää sitä, miksi eksistentiaalilauseet ja kopulalauseet ovat niin suosittuja relatiivilauseiden päälauseina.

Aineiston analyysi osoittaa, että relatiivilauseiden päälauseiden jakauma on varsin erilainen kuin eri lausetyyppien keskinäinen jakauma yleensä arkikeskusteluissa: eksistentiaali- ja kopulalauseet ovat yliedustettuina. Vailla päälauseita olevat vapaisiin NP:ihin liittyvät relatiivilauseet ovat myös yleisiä. Päälause itsessään voi olla hyvin yksinkertainen rakenteeltaan (esim. *siel on Marjukka* [1]; *se on Tero* [2], *se on se* [3]). Päälauseen tehtävänä on esitellä referentti tai viitata siihen lauseen loppuasemassa, ja relatiivilause kiinnittyy siihen ja luonnehtii sitä tarkemmin tai predikoi siitä jotain. Eksistentiaali- ja kopulalauseiden sekä vapaiden NP:iden yliedustus niissä rakenteissa, joihin on liittynyt relatiivilause, selittyy näkemyksemme mukaan sillä, että päälause tai vapaa NP toimii esittely- tai kehysrakenteena ja keskeinen sisältö seuraa relatiivilauseessa.

4.2 Semanttiset preferenssit

Kirjallisuudessa on runsaasti tietoja siitä, että *joka*-relatiivipronominia käytetään erityisesti, kun pääsanana (korrelaatin tai Pääkkösen termein *vasteen*) referentti on inhimillinen. Sen sijaan *mikä*-pronominin pääsanana harvoin viittaa inhimilliseen referenttiin. (Ks. esim. Penttilä 1957: 517–518; Pääkkönen 1988: 251–252.) Tarkastelemme nyt

---

millaisia niiden pääsanat ovat rakenteeltaan. Olisi kiinnostavaa tarkastella tätä myös suomenkielisestä keskusteluaineistosta, muttemme pysty sitä tässä artikkelissa tekemään. Vertailuna voimme todeta, että näyttäisi, että vironkielisissä keskusteluissa demonstratiiviaiineksia on pääsanoissa hieman vähemmän kuin suomenkielisissä: 44 % Pajusalun aineistossa (Pajusalu 2020: 159; Pajusalu ym. 2018), kun taas omassamme 64 %.

Arkisyn-aineiston valossa, millaisten pääsanojen yhteydessä eri relatiivisanat esiintyvät. Keskityimme pääsanana semantiikkaan. Paljastuu, että eri relatiivisanoilla on hyvin erilaiset preferenssit sen suhteet, millaisten pääsanojen kanssa ne esiintyvät.

Tarkastelua varten koko aineisto analysoitiin ja koodattiin varsin hienojakoista semanttista luokittelua käyttäen. Analyysin tuloksia esittäessä semanttinen jaottelu on tiivistetty seuraaviin neljään luokkaan: inhimilliset, muut konkreettiset, abstraktit ja epäselvät referentit. Vastedes käyttäessämme käsitettä konkreettinen referentti tarkoittamme muita konkreettisia referenttejä kuin inhimillisiä. Taulukossa 4 tarkastellaan relatiivisanan ja korrelaatin semanttisen funktion yhteyttä.¹²

Relatiivilauseiden pääsanojen semantiikkaa on tutkittu myös muista kielistä, esimerkiksi mandariinikiinasta (Pu 2007) ja hepreasta (Maschler 2011), mutta käytettyjen kategorioiden erilaisuuden takia näiden tutkimusten tulokset eivät ole suoraan verrattavissa suomesta saamiimme tuloksiin.

Taulukko 4.

Relatiivisanan ja korrelaatin semanttisen funktion yhteys.

		Relatiivisana				
		<i>joka</i>	<i>mikä</i>	<i>kuka</i>	<i>kun</i>	yht.
Korrelaatin semanttinen funktio	inhimillinen	59,0 %	6,3 %	97,5 %	17,0 %	26,8 % n = 257
	muu konkreettinen	32,1 %	67,9 %	2,5 %	56,6 %	53,6 % n = 514
	abstrakti	7,8 %	20,6 %	0 %	26,4 %	16,2 % n = 155
	epäselvä	1,0 %	5,2 %	0 %	0 %	3,4 % n = 33
Yhteensä		100 % n = 293	100 % n = 573	100 % n = 40	100 % n = 53	100 % n = 959

Pearsonin χ^2 (2-suuntainen) = 389,847 (vapausasteet 9; $p < 0,001$); Pearsonin R = 0,508 ($p < 0,001$); kahden (12,5 %) solun odotettu frekvenssi on pienempi kuin 5; pienin odotettu frekvenssi on 1,38.

Relatiivisanan ja pääsanana semanttisen funktion välillä näyttää olevan melko voimakas ja melko suoraviivainen yhteys (Pearsonin R = 0,508; $p < 0,001$), kun pääsanat on luokiteltu edellä mainittuihin neljään kategoriaan.

Taulukko 4 osoittaa, että *kuka*-relatiivisanan pääsanana referentit ovat lähes yksinomaan inhimillisiä (97,5 %). Tämä on odotuksenmukaista, kun ottaa huomioon *kuka*-pronominin merkityksen henkilöön viittaavana pronomininä. Myös *joka*-relatiivisanan

12. Taulukossa ei ole eritelty relatiivisanojen eri sijamuotoja, mutta voidaan todeta, että inhimillisiin referentteihin viitataan voittopuolisesti nominatiivisijaisilla relatiivisanoilla eikä juuri koskaan sisäpaikallissijaisilla (70,9 % aineistomme inhimilliseen referenttiin viittaavista relatiivisanoista on nominatiivissa, mutta vain 1,9 % sisäpaikallissijoissa; vrt. Pajusalu ym. 2018: 122).

pääsanojen referenteistä suurin osa (59,0 %) on inhimillisiä, kuten aiemman relatiivilauseita koskevan tutkimuksen pohjalta voisi olettaakin (Penttilä 1957: 517–518; Pääkkönen 1988: 251–252). *Joka*-relatiivisanaa käytetään melko usein myös muista konkreettisista referenteistä (32,1 %) mutta harvoin abstrakteista referenteistä (7,8 %). *Mikä*-relatiivisanan pääsanat viittaavat enimmäkseen konkreettisiin referentteihin (67,9 %), mutta myös abstraktien referenttien yhteydessä sitä esiintyy (20,6 %). Inhimillisiä referenttejä *mikä*-relatiivisanan pääsanoilla on harvoin (6,3 %). *Kun*-relatiivisanan profiili on kiintoisa: pääsanojen referentit viittaavat yli puolessa tapauksista konkreettiseen referenttiin (56,6 %), mutta abstrakteihin (26,4 %) tai inhimillisiin referentteihin (17,0 %) viittaavia pääsanojakin on.

Havainnollistamme seuraavaksi esimerkein taulukkoon 4 koottuja tietoja eri relatiivisanojen tarkoiteista ja niiden semantiikasta. Selkeimmät semanttiset preferenssit on *kuka*-relatiivisanaalla (esim. 4a). Esimerkki 4b taas havainnollistaa *mikä*-relatiivisanan tyypillistä käyttöä. Esimerkissä 5 on kaksi *joka*-relatiivisanan esiintymää: näistä jälkimmäisessä *joka*-relatiivisanaa käytetään tyypillisimmässä käyttöyhteydessä viittaamassa inhimilliseen tarkoitteeseen, kun taas ensimmäinen esiintymä on viittausuhteiltaan epätyypillisempi ja epämääräisempi. Esimerkissä 6 *kun*-relatiivisana viittaa konkreettiseen referenttiin, kuten *kun*-relatiivisanaalle on tyypillistä.

Esimerkissä 4 Anu kertoo unestaan, jonka oli nähnyt. Unikertomuksessa aluksi esitellään puitteet ja henkilöt (4a):

(4a) SG151

- 1 Anu: mie muistan sen unen iha selvästi, myö oltii semmoses
 2 kau[hee,
 3 Susa: [mm.
 4 Miia: oi[joi[joi]
 5 Anu: [kauh]heen [tota,
 6 Susa: [mm.
 7 Anu: isos,
 8 Susa: mmy.
 9 Anu: jossai, jossai mökillä. se oli joku <kelluva>, (.) mökki
 10 siis jossai ja ↑siel oli kaikki tutut **ketä mie tunsin**;
 11 ja sit myö oltii Jossun kaa niinku kaupassa.

Esimerkissä 4a rivillä 10 esitellään unessa esiintyneet henkilöt eksistentiaalilauseen muotoisella esittelyrakenteella, jossa on ihmisiin viittaava e-NP *kaikki tutut*. NP:n viittausalaa muokataan sitten *kuka*-relatiivilauseella. Viittausalan rajaamisesta ei varsinaisesti ole kyse, sillä pääsana *kaikki tutut* ja relatiivilause *ketä mie tunsin* kattavat suunnilleen saman viittausalan. Relatiivilause kuitenkin yhdistää sanan *tutut* eksplisiitaisesti kertojaan: kyse ei siis ole kaikkien keskustelun osanottajien yhteisistä tutuista, vaan nimenomaan Anun itse tuntemista. Rivillä 11 siirrytään unen maailmassa toisenlaiseen ympäristöön, kauppaan. Hieman myöhemmin Anu kuvaa omaa ja ystävänsä hulluttelevaa käytöstä kaupassa:

(4b) SG151

12 Anu: sit siin oli semmone laatikko, >tai< semmone kori **mis oli**
13 **lankakeriä.**
14 (.)
15 Susa: mm,
16 Anu: ja mie otin semmosen valtavan valkosen lankavyihin ja laitoin
17 päähäni ja irvistin Jossulle sillee.

Rivillä 12 Anu esittelee eksistentiaalilauseella referentin, jonka kuvausta vielä korjaa (*sem-mone laatikko tai semmone kori*). Referentti on konkreettinen esine, joka hahmottuu paikaksi, jonka sisältöä *mikä*-relatiivilauseella esitellään: siellä oli *lankakeriä*. NP *lankakeriä* viittaa epämääräiseen määrään lankakeriä. Susan minimipalautteen (r. 15) jälkeen Anu jatkaa transitiivilauseella, joka vaikuttaa ottavan spatiaaliseksi lähtökohdakseen esitelyn korin, josta puhuja sanoo ottaneensa yhden konkreettisen esineen, *semmosen valtavan valkosen lankavyihin* (r. 16). Vaikuttaa siis siltä, että transitiivilause nimeää yhden konkreettisen entiteetin määrältään epämääräisestä joukosta. Lankakerien sijaan nyt on kuitenkin puhe vyyheistä; erona on se, ettei lankakerää voi ”laittaa päähänsä”, koska se on muodoltaan pyöreä, kun taas vyyhti voidaan kietoa kehäksi tai kiepiksi, jollaisen voi saada pysymään päänsä päällä, siis ”laittaa päähänsä”. Esimerkissä (4b) *mikä*-relatiivilause osallistuu referenssin rakentamiseen. Referenssiä muokataan ensin itsekorjauksella, joka koskee pääsanaa (*semmone laatikko => semmone kori*). Sitten pääsana saa määritteekseen relatiivilauseen, jolla luonnehditaan pääsanana referentin sisältöä, josta kertomus jatkuu. Tässäkin tarinan jatkumisen kannalta olennainen sisältö tulee relatiivilauseessa.

Esimerkissä 5 on kaksi *joka*-relatiivilauseetta. Näistä jälkimmäinen (r. 12–13) on tyyppilinen *joka*-relatiivilause, jonka pääsana viittaa inhimilliseen referenttiin, kun taas ensimmäisen (r. 6–7) pääsana on paikkaa ilmaiseva adverbti. Esimerkki on katkelma keskustelusta, jonka osanottajat ovat kokoontuneet tunnistamaan konserttitoimiston vanhojen valokuvien henkilöitä. Tunnistamisen lomassa he kertovat tarinoita valokuvien esittämistä henkilöistä, esimerkin 5 katkelmassa pianisti Arthur Rubinsteinista, joka oli ollut konsertoimassa Suomessa. Kertoja Hanna oli tutustunut pianistiin henkilökohtaisesti ja emännöinyt häntä vierailun aikana.

(5) SG435

1 Hanna: [ja sitte ku sill oli tuota] Kulttuuritalossa oli konsertti.
2 Ilmari: joo.
3 (.)
4 Hanna: ni tuota mä menin sitte katto#maa# #m# sinne että
5 onko (.) setä pystyssä ja (.) soitto#kunnossa
6 sinne taakse?# .hh **joka on katsomosta pitkän matkan**
7 **pääs[sä tu-**
8 Eija: [kyl[lä?
9 Ilmari: [joo.

- 10 Hanna: kiärtää.
 11 Eija: joo?
 12 Hanna: ja sitte #e# kukkakauppias jolla #e# joka oli kaikkien
 13 tuntema tässä #n:# talossa #m:# (.) tässä näi? .hhh
 14 ni fMattin(h)ef
 15 Outi: joo.
 16 Hanna: ni tuota mä oli häneltä sit tilannu mielestä#ni maailman
 17 kauneimman kukkakimpuj #ja#, .hh sitä ei kuulunu ei näkyny
 18 ja hän oli jo soittanu, .hhh yhen ylimääräsenki eikä kukkia
 19 nää. .hh ja mä juoksen he:nki kurkussa sem pitkän kierroksen
 20 sinne, .hhh taakse. (.) .h @↑missä kukat mik@sei- te te
 21 tuonu ö- k- juu. .hhh Ruubistain oli sanonu että< .h
 22 nel:jännen ylimääräsen jälk(h)een;

Esimerkissä 5 Hanna kertoo konsertista omasta henkilökohtaisesta näkökulmastaan. Riveillä 4–7 hän kertoo omista toimistaan sijoittaen ne ensin viittausuhteiltaan melko epämääräisellä demonstratiiviverbilla *sinne* (r. 4), mutta täsmentää sitä rivillä 6 sijaintia ilmaisevalla adverbilla *taakse* ja liittää tähän *joka*-relatiivilauseen. Relatiivilause kuvaa suhteellista sijaintia puhujan näkökulmasta: Vaikka puhujan ei suoraan viitatakaan, matkaa katsomosta ”sinne taakse” kuvataan ”pitkäksi”, mikä on subjektiivinen määre. Matka on pitkä, jos sen joutuu kulkemaan itse esimerkiksi konsertin ylimääräisten numeroiden aikana. Keskustelukumppaneista sekä Eija että Ilmari osoittavat tunnistavansa referentin sijainnin kaukana katsomosta, Eija samanmielisellä *kyllä*-partikkelilla, Ilmari taas *joo*-partikkelilla, jota käytetään tässä ottamaan tunnistettavana vastaan taustainformaatiota ja samalla kutsumaan keskustelukumppania jatkamaan pääaktiiviteettia (vrt. Sorjonen 2001: 238–242), tässä tapauksessa kertomusta Rubinsteinin konsertista. Rivillä 12 Hanna esittelee vapaalla NP:llä *kukkakauppias* inhimillisen referentin. Sitä luonnehditaan riveillä 12–13 relatiivilauseella, jolla vedotaan keskustelukumppaneihin, että referentti on ”kaikkien tuntema”. Outi vastaakin tähän *joo*-partikkelilla (r. 15), joka osoittaa referentin tunnistamista ja samalla tarjoaa kertojalle luvan jatkaa (vrt. Sorjonen 2001: 247–251). Näin Hanna tekeekin rivillä 16 ja palaa uudestaan siihen, mistä on jo esimerkin katkelmassa puhunut: matkaansa ”sinne taakse” (vrt. r. 4–7). Nyt tämä matka sioitetaan kertomuksen kronologiseen etenemisjärjestykseen.

Kun-relatiivilauseiden pääsanalla on yli puolessa tapauksista konkreettinen referentti (ks. myös Helasvuo & Laury 2018). Esimerkki 6 havainnollistaa tätä. Keskustelukumppanit puhuvat erilaisista veneistä.

(6) D131

- 1 Erkki: .hh katteli et mitä nua perämoottoripaait ni hh
 2 siin on ihan semmost kato huippuluaka, (1.0) kymppitonin
 3 (.) venettä eli=
 4 Pasi: [mm,]
 5 Erkki: [el]i viis ja puolmetrinem pulpettivene ja viiskymppinen

6 nelitahtikone.
 7 Pasi: mm.
 8 Erkki: ni kolme neljä vuat vanhaa myydään et alta kyminen tuntii
 9 ajettu.
 10 Pasi: mm.
 11 (0.3)
 12 Erkki: ni siis se muillaki o >mihi mihi sää Rau- jos sul o Raumal
 13 *semmone* venek **ku menee**< **kolkkyment solmuu**;
 14 Pasi: mm.
 15 Erkki: ni sää olev vartis misä vaa,
 16 Pasi: kyllä

Esimerkissä 6 Erkki puhuu veneiden hinnoista ja ominaisuuksista, joita on seurannut (r. 1–3, 5–6, 8–9). Puhekumppani vastaa minimipalauttein (r. 4, 7, 10), jotka rekisteröivät edeltävän vuoron vastaanotetuksi (vrt. Sorjonen 1999: 175–176). Rivillä 12 hän rakentaa *jos*-konjunktiota käyttäen hypoteettisen tilanteen, johon hän asettaa toimijaksi kenet tahansa yksikön toisen persoonan pronominin avulla (vrt. Suomalainen 2018: 337; 2020). Tässä hypoteettisessa tilanteessa toimijalla on hallussaan vene, joka esitellään omistusrakenteessa NP:llä *semmone vene*, jota edelleen rajaa *ku*-relatiivilause (r. 13). Toisaalla olemme esittäneet, että tämä seikka saattaa liittyä *kun*-relatiivin alkuperään: on mahdollista, että se on kehittynyt vertailukonjunktiosta *kuin* samantapaisuutta tai tyyppiä merkitsevissä konteksteissa, joissa neuvotellaan tai muuten kehitellään jonkin referentin laatua (Helasvuo & Laury 2018).

Aineiston analyysi osoittaa, että relatiivisanoista yleisimmillä, *joka*- ja *mikä*-pronomineilla, on selvästi toisistaan poikkeavat profiilit: Jos pääsanana referentti on inhimillinen, *joka*-relatiivisanaa käytetään yleisimmin, *mikä*-relatiivisanaa taas hyvin harvoin. Jos taas pääsanana referentti on muu konkreettinen, käytetään ennen kaikkea *mikä*-relatiivisanaa. Tällainen työnjako edistää keskustelun sujuvuutta: jos puheena on inhimillinen referentti ja halutaan liittää siihen relatiivilause, valitaan *joka*-relatiivipronomini, jos taas puhutaan muusta konkreettisesta referentistä, valitaan *mikä*-relatiivisana. Kaikkein harvinaisinta relatiivisanaa *kuka* käytetään melkein pätkästään inhimillisistä referenteistä, kun taas *kun*-relatiivisanan käyttö on moninaisempaa; konkreettiseen referenttiin viittaavat pääsanat ovat kuitenkin enemmistössä.

4.3 Relatiivisanojen käyttö referenssiä rakentamassa ja predikoimassa

Artikkelimme alussa esitimme Andrews (2007: 206) relatiivilauseiden määritelmän. Se lähtee liikkeelle relatiivilauseen syntaktisesta asemasta ja etenee siitä semanttisiin tehtäviin: relatiivilause on alisteinen lause, jonka tehtävä on rajata NP:n referenssiä spesifioimalla NP:n referentin roolia relatiivilauseen kuvaamassa tilanteessa. Referenssiä rajaava tehtävä ei kuitenkaan omassa aineistossamme ole ainoa relatiivilauseiden tehtävä. Aineistossamme on runsaasti sellaisia relatiivilauseita, joiden tehtävä on ensi sijassa predikoida jotain pääsanana referentistä eikä niinkään rajata pääsanana referenssiä. Pohdimme aluksi referenssin rakentamisen ja predikoinnin käsitteitä.

Comrie ja Kuteva (2013) nojaavat typologisessa yleiskatsauksessaan Andrewsinkin määritelmän semanttiseen osaan ja määrittelevät relatiivilauseen sen referenssiä rajaavan tehtävän kautta. Heidän määritelmänsä on seuraava:

A relative clause is a clause narrowing the potential reference of a referring expression by restricting the reference to those referents of which a particular proposition is true (Comrie ja Kuteva 2013).

Comrien ja Kutevan sekä Andrewsinkin kuvaama referenssiä rajaava tehtävä on selvästi tunnistettavissa myös oman aineistomme relatiivilauseissa. Lähtökohtamme referenssin rajaamiseen on kuitenkin toisenlainen kuin Comriella ja Kutevalla: lähdemme vuorovaikutuslingvistiikan tapaan siitä, miten keskustelukumppanit rakentavat referenssisuhteita vuoro vuorolta, sekvenssi sekvenssiltä ja millaisia kielellisiä keinoja he käyttävät. Se, onko propositio totta viitattujen referenttien suhteen (vrt. Comrien ja Kutevan määritelmä yllä), ei ole tässä katsannossa relevanttia.

Aineistossamme relatiivilauseita käytetään paitsi pääsanana referenssin rajaamiseen myös (pääsanasta) predikoimiseen. Edellä esimerkissä 5 ensimmäistä relatiivilauseetta käytetään tähän tarkoitukseen (relevantti kohta toistettu esimerkkinä 7):

(7) SG435

4 Hanna: ni tuota mä menin sitte katto#maa# #m# sinne että
5 onko (.) setä pystyssä ja (.) soittofunknossa
6 sinne taakse?f .hh joka on katsomosta pitkän matkan
7 pääs[sa tu-

Esimerkissä 7 relatiivilause ei rajaa pääsanaa vaan predikoi: Sijaintia kuvaavan, jo tunnistettavaksi *sinne*-demonstratiiviadverbilla merkityn *sinne taakse* -ilmauksen merkitys ei rajaudu relatiivilauseen avulla, vaan relatiivilause vie puheenaihetta eteenpäin predikoimalla mainitusta sijainnista sen suhteellisen etäisyyden, joka on jatkon kannalta relevantti. Hanna kertoo joutuneensa hädissään juoksemaan matkan etsiessään esiintyjälle tilattua kukkakimppua (ks. esimerkkiä 5).

Analysoimme aineistomme relatiivilauseet sen suhteen, onko niiden tehtävä ensi sijassa referenssin rajaamisessa ja muokkaamisessa vai predikoimisessa. Voidaan tietysti kysyä, miten tämä jako suhteutuu aiemmassa kirjallisuudessa käytettyyn jakoon restriktiivisiin ja epärestriktiivisiin relatiivilauseisiin (tätä jakoa käyttää myös esim. VISK § 1165). Hahmottelemamme rajaava funktio vastaa päällisin puolin sitä, miten restriktiivisiä relatiivilauseita on kuvattu. Vastapoolina esitetyn epärestriktiivisten relatiivilauseiden luokan ongelma on se, että luokka on nimetty referenssin kautta, mutta viittaaminen ei nähdäksemme ole avaintekijä tässä. Pääkkönen (1988) käyttää suomenkielisiä termejä *rajoittava* ja *lisäävä* tai *selittävä* (ks. myös Pääkkönen 1996). Pääkkösen (1996) mukaan lisäävä tai selittävä relatiivilause ”ei rajoita korrelaattinsa alaa vaan antaa jonkin siihen liittyvän lisätiedon”. Tämä on lähempänä yllä kuvaamaamme predikoimisen funktiota, vaikka aineistomme ei tue ajatusta, että relatiivilause olisi vain

lisätiedon antaja. Usein on päinvastoin: päälause voi olla pelkkä kehyslause, jolla tuodaan referentti keskusteluun, ja relatiivilause tuo esiin olennaisen tiedon (vrt. esimerkkeihin 1, 2 ja 3). Samantapaisiin tuloksiin relatiivilauseiden tehtävistä on päätenyt Visapää (2012, 2014), jonka mukaan *joka*-relatiivilauseiden osittain päällekkäiset ja sumearajaiset tehtävät asettuvat jatkumolle referenssiä rajaavista erityyppisiin kuvaaviin, subjektiivista asennetta osoittaviin ja toimintaa jatkaviin, joista jälkimmäisessä ei ole enää kyse referenssin rajaamisesta, vaikka siihenkin voi liittyä kuvailua.

Analyysissa koodasimme lauseet referenssiä rajaaviin ja predikoiviin. Aineistosamme oli myös melko paljon sellaisia tapauksia (127), joissa relatiivilause oli ymmärrettävissä yhtäaikaisesti sekä rajaavana että predikoivana. Taulukko 5 esittää analyysin tulokset. Taulukosta on poistettu sellaiset tapaukset (17), joissa relatiivilauseen funktiota oli mahdoton määrittää (esim. siksi, että lause oli jäänyt kesken).

Taulukko 5.

Relatiivisanan ja relatiivilauseen rajaavuuden yhteys.

		Relatiivisana				
		<i>joka</i>	<i>mikä</i>	<i>kuka</i>	<i>kun</i>	yht.
Relatiivilauseen rajaavuus	predikoiva	53,2 %	13,2 %	22,5 %	12,0 %	26,0 % n = 245
	predikoiva/ rajaava	13,7 %	13,8 %	20,0 %	4,0 %	13,5 % n = 127
	rajaava	33,1 %	73,0 %	57,5 %	84,0 %	60,5 % n = 570
Yhteensä		100 % n = 293	100 % n = 559 puuttuu 14	100 % n = 40	100 % n = 50 puuttuu 3	100 % n = 942 puuttuu 17

Pearsonin χ^2 (2-suuntainen) = 180,572 (vapausasteet 6; $p < 0,001$); Pearsonin R = 0,363 ($p < 0,001$); yhdenkään solun odotettu frekvenssi ei ole pienempi kuin 5; pienin odotettu frekvenssi on 5,39

Taulukosta 5 ilmenee, että *mikä*-relatiivilauseita käytetään useimmiten rajaavassa tehtävässä (73,0 %), samoin *kun*-relatiivilauseita (84 %). *Kuka*-relatiivilauseista yli puolet (57,5%) on rajaavia, kun taas *joka*-relatiivilauseista yli puolet (53 %) on predikoivassa funktiossa. Taulukkoa 5 tulkittaessa on kuitenkin huomattava, että *kun*- ja *kuka*-relatiivilauseiden määrä on huomattavasti pienempi kuin *mikä*- ja *joka*-relatiivilauseiden. Taulukon pohjalta voidaan kokoavasti todeta, että predikoiva funktio liittyy erityisesti *joka*-relatiivilauseisiin, kun taas *mikä*-, *kuka*- ja *kun*-relatiivilauseet toimivat ennemmin rajaavassa tehtävässä. Esimerkit 8–10 havainnollistavat näitä löydöksiä: Esimerkissä 8 on *joka*-relatiivilause predikoivassa funktiossa, esimerkissä 9 taas on *kun*- ja *mikä*-relatiivilauseet rajaamassa pääsanansa referenssiä. Esimerkissä 10 on tapauksia, joissa relatiivilauseet palvelevat sekä pääsanansa referenssin rajaamista että pääsanasta predikoimista.

Esimerkissä 8 käytetään *joka*-relatiivilauseetta predikoivassa funktiossa. Jaana on kertonut vierailustaan tyttärensä perheen luo ja siitä, kuinka hän siellä on pidättäyty-

nyt tapojensa vastaisesti tupakoimasta aamuisin. Valitussa katkelmassa Jaana kertoo, mitä tapahtui hänen lähtiessään sieltä pois.

(8) SG437

- 1 Jaana: mut se että, (.) .hh niinku nytte ku mä olin siel kaks
 2 päivää ollu siellä;
 3 (1.8)
 4 Jaana: sit Jukka heitti mut, (1.0) ((narinaa)) mut tonne linja-
 5 autoasemalle; (0.6) Joutsassa ja sitten ni, (0.2) .hhhh sit
 6 mä kävin ostamas sielt ittelleni ni, (.) mh, (0.2) krmh, (.)
 7 Iltalehden; (.) .hh jota mä aattelin lukee sitte bussis mut
 8 @vehän mä mitään lukenu ku mä vaa oli iha innoissa et ku mä
 9 istun bussissa ja@, .hhhhhhh ja sillai et et,
 10 Tuula: kat[telee @ maise[mia vo]i
 11 Jaana: [kat-, [joo,]
 12 Tuula: [että tääl hi: e: noo@,]
 13 Jaana: [vaikkei sielt paljo mitä-, mitään]
 14 näh-, (0.4) näkynykkää mut se että
 15 ku ol[i vaa kauhee ihana istuu [bussissa ja,
 16 Tuula: [mm. [mm,

Esimerkissä 8 Jaana kertoo ostaneensa *Iltalehden* matkalukemiseksi (r. 6–7). *Joka*-relatiivilauseella Jaana predikoi tästä referentistä (r. 7) kertoen suunnitelmastaan lehden suhteen (*ajatella*-verbin käytöstä tulevan toiminnan suunnittelussa ks. Laury, Helasvuo & Rauma 2020: 138–141). Relatiivilause ei millään lailla rajaa pääsanan referenssiä; ennemmin relatiivipronomini toimii sidoskeinona, jonka avulla pääsanasta voidaan predikoida jotain. Jälleen relatiivilauseessa on sanottu keskeisempi sisältö: tärkeää ei ole se, minkä lehden Jaana osti matkalukemiseksi, vaan se, että hän oli varautunut lukemaan matkalla. Hän oli kuitenkin bussissa istumisesta niin innoissaan, ettei ehtinyt lukea lehteä. Riveiltä 11–15 käy ilmi, että bussissa istumisen ihanuus, jonka takia relatiivilauseessa mainittu suunnitelma lehden lukemisesta ei toteutunutkaan, ei liittynyt maisemien ihailuun toisin kuin Tuula arvelee rivillä 10.

Esimerkki 9 havainnollistaa relatiivilauseiden käyttöä pääsanan referenssiä rajaa-massa. Keskustelukumppaneista Vikke on yrittänyt tavoitella puhelimitse Missua, ja tämän huomattuaan Missu soittaa Vikelle. Käy ilmi, että Missu on ollut ostoksilla.

(9) SG112

- 1 Vikke: sä olit Lahdessa kans sillo.
 2 Missu: .hh juu olin, mää katoin kans itelleni pöytää. (.)
 3 tai oltii Elisan kans ja,
 4 Vikke: #ai jaa#. [no löytykö.
 5 Missu: [ja löy-

6 Missu: löyty yks ihan kiva >sillee mutta<? (0.3) .hh isäki oli
7 löytäny yhen toisen ja se ois tota >noin niin<,
8 (0.2) emmä tiiä mä tykkään ehkä siitä enemmän
9 ku oli semmosessa yhessä lehtisessä?,
10 (.) .mt [hh
11 Vikke: [nii. (kan-)
12 Missu: ja sen sais kuulemma heti, (.) sem pöydäm
13 >mikä siellä lehtisessä oli mää soitin si[nne< (.)
14 Vikke: [(joo):
15 Missu: paikkaaj ja.
16 Vikke: mennääv vaa, hh

Esimerkissä 9 Missu mainitsee rivillä 2 pöydän mutta ei viittaa mihinkään spesifiin pöytään. Hän kertoo erilaisista vaihtoehdoista. Vaihtoehdoista kaksi ensimmäistä, *yks ihan kiva* (r. 6) ja *yhen toisen* (r. 7), jäävät kertamaininnoiksi, mutta rivillä 8 hän esittelee vaihtoehdon, jonka sisältöä täsmentää *ku*-relatiivilauseella (r. 9). Tähän referenttiin ei ole aiemmin viitattu, mutta relatiivilause rajaa referentin riittävässä määrin, mihin viittaa Viken palaute *nii* (r. 11), joka osoittaa tunnistamista (Sorjonen 2001: 242–247 referentin tunnistamista osoittavasta *niin*-partikkelista, joka on tuotettu laskevalla into-naatiolla). Missun muotoilu *semmosessa yhdessä lehtisessä* ilmaisee, ettei hän odota Viken tietävän, missä lehtisessä kyseinen pöytä oli ollut. Tästä näkyy se tunnistamiseen liittyvä piirre, että vastaanottajan ei tarvitse tunnistaa referenttiä tarkasti vaan vain sen verran kuin tilanteen ja meneillään olevan toiminnan kannalta on tarpeen (ks. Du Bois 1980; Etelämäki 2005: 15). Rivillä 12 Missu viittaa uudestaan tähän referenttiin demonstratiivilla *sen*, ja lauseen päätyttyä vielä täsmentää referenssiä lohkeamarakenteella, johon on upotettu *mikä*-relatiivilause (r. 12–13 *sem pöydäm mikä siellä lehtisessä oli*). Tähän Vikke vastaa *joo*-partikkelilla, joka käsittelee edellä sanottua mahdollisesti loppuun vietyinä välitietona (engl. *possibly complete subinforming*, Sorjonen 2001: 225–232). Viken vuoro rivillä 16 paljastaa, että hän on ymmärtänyt edeltävän sekvenssin esitoimintona (engl. *preliminary*) pyynnölle lähteä mukaan hakemaan mainittua pöytää.

Esimerkissä 10 osallistujat keskustelevat yhteisistä opiskelukavereistaan.

(10) SG123

1 Akke: no [sielhä voi tulla käymää?]
2 Salla: [mä näin sitä yhtä] tyttöö [kuka alotti]
3 Janna: [tervetuloa,]
4 Salla: **sillon samaa aikaa meiän kanssa (.) tutorryhmässä?** .hh
5 Pekka: *NYÖKKÄÄ
6 Salla: >semmon< **kel oli sillon pien [vauva,]**
7 Pekka: [aijaa?]
8 Salla: semmoi tummatukkanen sellai kivannäkönen,
9 Pekka: oisko se ollu se Petra <Pouta.>
10 (0.4)

11 Salla: voi olla, >semmoi siis<
 12 Pekka: joo
 13 Salla: kuka, (.) ku- (0.5) viel niinku mik- eiku kuka se (-),
 14 Pekka: semmone aika ilose#n:: olone#.
 15 Salla: nii semmoi piän (0.2) sellai tummatukkanen,
 16 Pekka: joo
 17 Salla: .hhh sellai **mikä oli niinku ensin saanut lapsen ja sit menny**
 18 **naimisii** ja sit sitä kauheest naurettiin siin tutorryhmäs
 19 sillee et, @heh heh@
 20 .hh [näin se käy].
 21 Pekka: [joo nii: oliko] se on se Petra #[se on,]#
 22 Salla: [niinku] nyt mä näin
 23 sen ja: sit sil oli jo toinen pien vauva ja se eka
 24 Pekka: [mm]
 25 Salla: [oli] kasvanu se oli sellai jo [niinku],
 26 Pekka: [hmy hmy hmy]
 27 Salla: sellai leikki-ikänen <tyyppi.>

Esimerkissä 10 Salla tuo rivillä 2 keskusteluun henkilön, jonka hän on äskettäin tavannut ja johon hän ensin viittaa NP:llä *sitä yhtä tyttöä*. Määritteenä *se*-demonstratiivi merkitsee referentin tunnistettavaksi, kun taas *yksi* implikoi, että puhuja viittaa johonkin tiettyyn (itse tietämäänsä) referenttiin, joka on Vilkinson (1992: 80) mukaan ”puhujan-spesifi” (ks. myös Laury 2021). Tässä vaiheessahan Salla tietää, kehen tiettyyn henkilöön hän viittaa, mutta puhekuppanit eivät. *Se*-tarkennetta käyttämällä hän kuitenkin myös osoittaa olettavansa, että kyseinen henkilö on hänen puhekuppaneilleen ennalta tuttu (ks. Laury 1997). Tämä oletus osoittautuikin oikeaksi: tunnistettavuus kuoriutuu esiin tässä katkelmassa vähitellen. Seuraavassa *kuka*-relatiivilauseessa (r. 2–4) Salla kertoo referentin kuuluvan niihin opiskelijoihin, jotka olivat hänen ja ainakin Pekan kanssa samassa tutor-ryhmässä. *Kuka*-relatiivilause siis rajaa referentin alaa, mikä on tyypillistä *kuka*-relatiivisanalla alkaville lauseille. Salla jatkaa referentin kuvaamista. Seuraa toinen *kuka*-relatiivilause, joka yhtäältä predikoi kyseisestä työstä, että hänellä oli silloin pieni vauva. Toisaalta tämä relatiivilause myös rajaa referenttiä, koska oletettavasti kaikilla tutor-ryhmän tytöillä ei ollut pientä vauvaa. Tämän Pekka ottaa vastaan uutisena *aijaa*-partikkelilla (ks. Koivisto 2016); tämän ja Sallan kuvauksen perustella tytön ulkonäöstä (r. 8) Pekan onkin jo mahdollista tarjota oletusta tytön nimestä (r. 9). Salla kuitenkin jatkaa vielä kuvausta. Sallan lausuma rivillä 13 voisi olla kolmannen relatiivilauseen aloitus, mutta lause jää kesken. Kahden tyttöä kuvailevan *semmonen*-demonstratiivadjektiivin sisältävän adjektiivilausekkeen (r. 14 ja 15) jälkeen tulee vielä kolmaskin relatiivilause (r. 17). Tälläkin kertaa korrelaattina on demonstratiivadjektiivi *sellainen*, jota tyypillisesti käytetään luokittelemaan referenttejä (Vilkuna 1992; Erringer 1996): Sallan mukaan tyttö kuuluu luokkaan, jonka jäsenet ensin saavat lapsen ja sen jälkeen avioituvat. Tämä relatiivilause on muodostettu *mikä*-relatiivisanalla, jonka korrelaatit ovat suhteellisen harvoin inhimillisiä. Tämäkin relatiivilause on toisaalta rajaava, koska luokkaan kuulumisen rajaa sitä, kenestä on kyse, mutta toisaalta se myös

predikoi kyseisestä tytöstä, että hän on mennyt naimisiin vasta lapsen saatuaan. Kolmannen relatiivilauseen jälkeen Pekka tunnustaa muistavansa tämän seikan tytöstä (r. 21 *nii oliki*) ja varmistuu siitä, että kyseessä on jo aiemmin mainittu Petra.

Esimerkin 10 katkelmasta näkyy, miten relatiivilauseiden rajaava ja predikoiva funktio risteävät: referentin tunnistamiseen tähtäävillä relatiivilauseilla paitsi rajataan referenttiä myös rakennetaan referentin luonnehdintaa. Sitä kautta niillä myös predikoidaan referentistä. (Ks. myös Visapää 2012: 550.) Tästä esimerkistä käy myös erittäin selvästi ilmi se relatiivilauseiden piirre, että niissä tuodaan esiin keskustelun kannalta tärkeää sisältöä, johon usein tartutaan myöhemminkin. Tässä tunnistamisen kannalta se hyödyllinen seikka, että kyseisellä opiskelutoverilla oli *pien vauva*, mainitaan relatiivilauseessa (r. 6), ja mainittu vauva tulee uudelleenkin esiin (r. 17, 23, 25 ja 27).

Olemme nähneet, että aineistossamme relatiivilauseiden yleisin tehtävä on rajata pääsanan referenssiä. Niitä käytetään usein myös predikoimassa referentistä jotakin. Jotkin relatiivilauseet ovat samaan aikaan sekä rajaavia että predikoivia: relatiivilauseella kerrotaan jostain referentin ominaisuudesta, mutta samaan aikaan relatiivilause voi rajata referentin joukkoon, jolla on kerrottu ominaisuus. Näin voi tapahtua etenkin silloin, kun kyseessä on jonkin referentin tunnistaminen, josta keskustelussa neuvotellaan (vrt. esim. 10). Analyysimme osoittaa, että eri relatiivisanoilla on toisistaan voimakkaasti poikkeavat profiilit suhteessa relatiivilauseen rajaavaan tai predikoivaan tehtävään: *joka*-relatiivilauseet ovat enimmäkseen predikoivassa tehtävässä (53,2 %), kun taas *mikä*-, *kuka*- ja *kun*-relatiivilauseet toimivat keskusteluissa ensi sijassa rajaavassa tehtävässä (73,0 % *mikä*-relatiivilauseista, 84,0 % *kun*-relatiivilauseista ja 57,5 % *kuka*-relatiivilauseista toimii näin aineistossamme). Koska *mikä*-relatiivilauseita on määrällisesti niin paljon (lähes 60 % aineiston relatiivilauseista) ja ne ovat voittopuolisesti rajaavassa käytössä, koko aineiston tasolla rajaava funktio nousee yleisimmäksi. Relatiivisanoittainen tarkastelumme kuitenkin paljastaa, kuinka erilaiset profiilit eri relatiivisanoilla tässä suhteessa on.

5 Lopuksi

Tutkimuksessamme on käynyt ilmi, että Arkisyn-korpuksen keskustelupuheessa yleisin relatiivipronomini on *mikä*, kun taas *joka*-relatiivilauseita on vain noin puolet *mikä*-relatiivilauseiden määrästä. Aiemmin on arveltu, että *mikä*-relatiivilauseiden käyttö olisi lisääntymässä (Mielikäinen 1986), ja niiden yleisyys aineistossamme saattaa liittyä tällaiseen kehitykseen. Olemme myös tutkineet *kuka*- ja *kun*-relatiivilauseita, jotka yhdessä kattavat noin 10 % aineistostamme.

Artikkelissa tarkastelemme tekijät on seulottu suuresta joukosta muuttujia, joista käsittelemme artikkelissamme tilastollisessa analyysissä selkeimmin esiin nousseita. Tilastollinen analyysi perustuu tarkkaan jokaista yksittäistä tapausta koskevaan laadulliseen analyysiin, ja tilastollisen analyysin tuloksia hyödyntäen on voitu fokuroida laadullista tarkastelua erityisen kiintoisiin tapauksiin. Näin laadullinen ja tilastollinen analyysi lomittuvat ja tukevat toisiaan.

Olemme tarkastelleet sitä, millaisia relatiivilauseiden päälauseet ovat aineistossamme. Tutkimuksemme osoittaa, että varsinkin eksistentiaalilauseet ja myös

kopulalauseet ovat yliedustettuja relatiivilauseiden päälauseina verrattuna näiden lausetyyppien käyttöön koko korpuksessa. Lähes neljänneksellä aineistomme relatiivilauseista ei ole lainkaan päälausetta, vaan niiden korrelaattina on vapaa NP. Kopulalauseet, eksistentiaalilauseet ja vapaat NP:t kattavat aineistossamme noin 70 % kaikista rakenteista, joihin liittyy relatiivilause. Näiden rakenteiden runsaus päälauseiden joukossa selittyy analyysimme perusteella niiden käytöllä esittely- tai kehysrakenteina, joihin relatiivilause voi kiinnittyä. Eksistentiaalilauseiden ja myös kopulalauseiden ensisijaisena tehtävänä aineistossamme on tuoda keskusteluun referentti, josta relatiivilauseella sanotaan jotakin (vrt. Helasvuo 1996). Rakenteet, joihin relatiivilause liittyy, voivat olla syntaktisesti yksinkertaisia ja semanttisesti keveitä (vrt. *se oli se missä määki olin*, esimerkki 3); relatiivilause kertoo keskeisimmän asian. Samoin korrelaatit voivat olla semanttisesti väljiä (esimerkiksi demonstratiiveja tai demonstratiivisia proadjektiiveja, kuten esimerkissä 10), ja relatiivilause täsmentää niiden sisällön.

Aiemmassa suomen relatiivilauseiden tutkimuksessa on tuotu esiin, että *joka*-relatiivipronominia käytetään tyypillisesti silloin, kun pääsanana (korrelaatin tai vasteen) referentti on inhimillinen, kun taas *mikä*-pronominin pääsana viittaa harvoin inhimilliseen referenttiin (ks. esim. Penttilä 1957: 517–518; Pääkkönen 1988: 251–252). Keskusteluaineistomme analyysi vahvistaa tämän havainnon. Se osoittaa, että eri relatiivisanoilla alkavat relatiivilauseet poikkeavat voimakkaasti toisistaan sen suhteen, millaisiin referentteihin niiden pääsanat yleensä viittaavat. *Joka*-relatiivilauseiden korrelaatti on yleisimmin inhimillinen ja *kuka*-relatiivilauseiden ymmärrettävästi melkein aina. *Mikä*-relatiivilauseiden korrelaatit taas viittaavat vain harvoin ihmisiin; niiden pääsanoilla on useimmiten muita konkreettisia tarkoituksia. *Mikä*-relatiivilauseiden korrelaatit viittaavat myös melko usein abstrakteihin referentteihin, kun taas *joka*-relatiivilauseiden korrelateilla harvoin on abstrakteja tarkoituksia. Analyysimme valossa *joka*-, *mikä*- ja *kuka*-relatiivilauseilla on kullakin selkeät preferenssit pääsanojen suhteen. Esitimme, että relatiivisanojen erikoistuminen ja työnjako abstrakteihin, inhimillisiin ja muihin konkreettisiin referentteihin viitattaessa edistää keskustelun sujuvuutta ja sen ennakkointia, mihin suuntaan keskustelu on menossa: kun puhutaan inhimillisestä referentistä, todennäköisin valinta relatiivisanaksi on *joka*, joskus myös *kuka*, jos taas puheena on konkreettinen tai abstrakti referentti, ensisijainen valinta relatiivisanaksi on *mikä*. *Kun*-relatiivilauseet näyttävät sen sijaan viihtyvän monenlaisten pääsanojen kanssa: yli puolella pääsanoista oli konkreettinen referentti, mutta abstrakteihin tai inhimillisiin referentteihin viittaaviakin pääsanoja on. Relatiivisesti käytetty *kun* ei siis ole niin selvästi erikoistunut kuin muut relatiivisanat.

Relatiivilauseiden aiemmassa tutkimuksessa on korostunut niiden referenssiä rajaava tehtävä: relatiivilauseiden tehtävät on määritelty restriktiivisyyden tai sen puutteen kautta. Vaikka *mikä*- ja *kun*-relatiivilauseiden yleisin tehtävä keskusteluaineistossamme onkin referenssin rajaaminen, *joka*-relatiivilauseista yli puolet ja *kuka*-relatiivilauseistakin viidesosa toimii predikoivassa tehtävässä. Tämä saattaa liittyä niiden korrelaattien ihmisviitteisyyteen. Jotkin relatiivilauseet toimivat sekä rajaavina että predikoivina. Referentin rajaamiseen tähtäävässä luonnehdinnassa on aina mukana myös kuvailu ja referenssin rakentaminen.

Lähteet

Aineslähde

Arkisyn 2018. Morfosyntaktisesti koodattu suomenkielisten keskustelujen tietokanta. Turun yliopisto. <https://www.kielipankki.fi/corpora/arkisyn/> (18.11.2022).

Muut lähteet

- ANDREWS, AVERY 2007: Relative clauses. – Timothy Shopen (toim.), *Language typology and syntactic description. Clause structure* s. 206–236. Cambridge: Cambridge University Press.
- COMRIE, BERNARD – KUTEVA, TANIA 2013: Relativization on subjects. – Matthew S. Dryer & Martin Haspelmath (toim.), *The world atlas of language structures online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. <http://wals.info/chapter/122> (19.2.2021).
- COUPER-KUHLEN, ELIZABETH – SELTING, MARGRET 2018: *Interactional linguistics. Studying language in social interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DU BOIS, JOHN 1980: Beyond definiteness. The trace of identity in discourse. – Wallace L. Chafe (toim.), *The pear stories. Cognitive, cultural, and linguistic aspects of narrative production*. Norwood: Ablex.
- ERRINGER, ANU 1996: *The functions of demonstrative adjectives* semmoinen, tämmöinen and tuommainen in Finnish conversation. MA-tutkielma. University of Colorado, Boulder.
- ETELÄMÄKI, MARJA 2005: Context and referent in interaction. Referential and indexical dimensions of the Finnish demonstrative pronouns. – Ritva Laury (toim.), *Minimal reference* s. 12–37. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- FERNANDEZ-VEST, M. M. JOCELYNE 2016: Detachment linguistics and information grammar of oral languages. – M. M. Jocelyne Fernandez-Vest & Robert D. Van Valin Jr. (toim.), *Information structuring of spoken language from a cross-linguistic perspective*. Trends in Linguistics 283 s. 7–32. Berlin: Mouton de Gruyter.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 1993: Are relative clauses either restrictive or non-restrictive? A study of relative clauses in the Finnish Pear Stories. – Anders Holmberg & Urpo Nikanne (toim.), *Case and other functional categories in Finnish syntax* s. 163–176. Berlin: Mouton de Gruyter.
- 1996: Ollako vai eikö olla – eksistentiaalilauseen subjektin kohtalonkysymys. – *Virittäjä* 100 (3) s. 340–356.
- 2001: *Syntax in the Making*. Amsterdam: John Benjamins.
- 2019: Free NPs as units. – Tsuyoshi Ono, Ritva Laury & Ryoko Suzuki (toim.), On the notion of unit in the study of human languages. Erikoisnumero. *Studies in Language* 43 (2) s. 301–328. <https://doi.org/10.1075/bct.114.01ono>.
- HELASVUO, MARJA-LIISA – HUUMO, TUOMAS 2010: Mikä subjekti on? – *Virittäjä* 114 (2) s. 165–195.
- HELASVUO, MARJA-LIISA – LAURY, RITVA 2018: The relativizer *ku(n)* in spoken Finnish: patterns of usage and path of development. – Marri Amon & Marie-Ange Julia (toim.), *Oralité, information, typologie/orality, information, typology. Hommage à M. M. Jocelyne Fernandez-Vest* s. 283–316. Paris: L'Harmattan.

- HYNÖNEN, EMMI 2016: *Suomen essiivi*. Annales Universitatis Turkuensis C 425. Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6563-2>.
- IKOLA, OSMO – PALOMÄKI, ULLA – KOITTO, ANNA-KAISA 1989: *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KEENAN, EDWARD – COMRIE, BERNARD 1977: Noun phrase accessibility and universal grammar. – *Linguistic Inquiry* 8 (1) s. 63–99.
- KOIVISTO, AINO 2016: Receipting information as newsworthy vs. responding to redirection. Finnish news receipts “aijaa” and “aha(a)”. – *Journal of Pragmatics* 104 s. 163–179.
- KOIVISTO, AINO – LAURY, RITVA – SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 2011: Syntactic and actional characteristics of Finnish *että*-clauses. – Ritva Laury & Ryoko Suzuki (toim.), *Subordination in conversation. A cross-linguistic perspective* s. 69–102. Amsterdam: John Benjamins.
- KURKI, TOMMI – SIITONEN, KIRSTI – VÄÄNÄNEN, MILJA – IVASKA, ILMARI – EKBERG, JARI 2011: Ensihavaintoja Satakuntalaisuus puheessa -hankkeesta. – *Sananjalka* 53 s. 84–108.
- KÄRKKÄINEN, MARKKU 1986: *Relatiivilause syntaktisena yksikkönä suomen murteissa ja kirjoitetussa yleiskielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- LAURY, RITVA 1997: *Demonstratives in interaction. The emergence of a definite article in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins.
- 2006: On subordination, Finnish style. Questioning the category of finite clausal complements in spoken Finnish. Erikoisnumero. – *SKY Journal of Linguistics* 19 s. 310–321.
- 2021: Definitely indefinite. Negotiating intersubjective common ground in everyday interactions in Finnish. – Jan K. Lindström, Ritva Laury, Anssi Peräkylä & Marja-Leena Sorjonen (toim.), *Intersubjectivity in action. Studies in language and social interaction* s. 41–60. Pragmatics and Beyond New Series. Amsterdam: Benjamins.
- LAURY, RITVA – HELASVUO, MARJA-LIISA 2015: Detached NPs with relative clauses in Finnish conversations. – M. M. Jocelyne Fernandez-Vest & Robert Van Valin (toim.), *Information structuring in spoken language from a crosslinguistic perspective* s. 149–166. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LAURY, RITVA – HELASVUO, MARJA-LIISA – RAUMA, JANICA 2020: When an expression becomes fixed. *Mä ajattelin että* ‘I thought that’ in spoken Finnish. – Ritva Laury & Tsuyoshi Ono (toim.), *Fixed expressions. Building language structure and social action* s. 133–166. Amsterdam: John Benjamins.
- LOOCK, RUDY 2007: Appositive relative clauses and their functions in discourse. – *Journal of Pragmatics* 39 (2) s. 336–362.
- 2010: *Appositive relative clauses in English. Discourse functions and competing structures*. Amsterdam: John Benjamins.
- MASCHLER, YAEL 2011: On the emergence of adverbial connectives from Hebrew relative clause constructions. – Peter Auer & Stefan Pfänder (toim.), *Constructions. Emerging and emergent* s. 293–331. Berlin: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110229080.293>.
- MIELIKÄINEN, AILA 1986: Relatiivipronominin nykypuhekielessä. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nyky-suomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus, raportti 4* s. 99–126. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 32. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- ONO, TSUYOSHI – THOMPSON, SANDRA A. 1994: Unattached NPs in English conversation. – *Proceedings of the 20th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* s. 402–419.
- PAJUNEN, ANNELI 2000: Suomen ominaisuuspredikaatio ja tyyppi olla sairaana. – Anneli Pajunen (toim.), *Näkökulmia kielitypologiaan* s. 36–87. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAJUSALU, RENATE 2020: Suuline relatiivilause viitevahendina. – *Emakeele Seltsi aastaraamat*

66 s. 152–176.

- PAJUSALU, RENATE – REILE, MARIA – HINT, HELEN – NAHKOLA, TIINA – TAREMAA, PIIA 2018: Relative clauses in spatial and narrative contexts. – *SKY Journal of Linguistics* 31 s. 107–142.
- PENTTILÄ, AARNI 1954: Hiukan relatiivilauseesta. – *Virittäjä* 58 (4) s. 419–422.
— 1957: *Suomen kielioppi*. Porvoo: WSOY.
- PU, MING MING 2007: The distribution of relative clauses in Chinese discourse. – *Discourse Processes* 43 (1) s. 22–53.
- PÄÄKKÖNEN, IRMELI 1988: *Relatiivisanan valinta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
— 1990: Relatiivilause suomen kieliopissa. – *Virittäjä* 94 (1) s. 1–21.
— 1996: Relatiivisanan valintasäännöistä. – *Kielikello* 3/1996.
- SELTING, MARGRET – COUPER-KUHLEN, ELIZABETH (toim.) 2001: *Studies in Interactional Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1988: *Mm ja joo* – taustapalautettako vain? – Lea Laitinen (toim.), *Isosuinen nainen* s. 209–231. Helsinki: Yliopistopaino.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. – *Virittäjä* 103 (2) s. 170–194.
— 2001: *Responding in conversation. A study of response particles in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins.
- SORJONEN, MARJA-LEENA – HAKULINEN, AULI 2009: Alternative responses to assessments. – J. Sidnell (toim.), *Conversation analysis. Comparative perspectives* s. 280–300. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- STOENICA, IOANA-MARIA – PEKAREK DOEHLER, SIMONA 2020: Relative-clause increments and the management of reference. A multimodal analysis of French talk-in-interaction. – Yael Maschler, Simona Pekarek Dohler, Jan Lindström & Leelo Keevallik (toim.), *Emergent syntax for conversation. Clausal patterns and the organization of action* s. 303–329. Amsterdam: John Benjamins.
- STOENICA, IOANA-MARIA – PEKAREK DOEHLER, SIMONA – HORLACHER, ANNE-SYLVIE 2020: Emergent complex noun phrases. On-line trajectories of “relativized” NPs in French talk-in-interaction. – Tsuyoshi Ono & Sandra A. Thompson (toim.), *The ‘Noun Phrase’ across languages. An emergent unit in interaction* s. 43–70. Amsterdam: John Benjamins.
- SUOMALAINEN, KARITA 2018: Sinä, konteksti ja monitulkintaisuus. Yksikön 2. persoonan viittaussuhteista arkikeskustelussa. – *Virittäjä* 122 (3) s. 320–355. <https://doi.org/10.23982/vir.63686>.
- 2020: *Kuka sinä on? Tutkimus yksikön 2. persoonan käytöstä ja käytön variaatiosta suomenkielisissä arkikeskusteluissa*. Annales Universitatis Turkuensis Ser. C 499. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8238-7>.
- TAO, HONGYIN – MCCARTHY, MICHAEL J. 2001: Understanding non-restrictive *which*-clauses in spoken English, which is not an easy thing. – *Language Sciences* 23 (6) s. 651–677.
- TAO, HONGYIN 1996: *Units in Mandarin conversation. Prosody, discourse and grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- THOMPSON, SANDRA A. 2002: “Object complements” and conversation. Towards a realistic account. – *Studies in Language* 26 (1) s. 125–164.
- VATANEN, ANNA 2014: *Responding in overlap. Agency, epistemicity, and social action in conversation*. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0280-5>.
- VILKUNA, MARIA 1989: *Free word order in Finnish. Its syntax and discourse functions*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
— 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa*. Helsinki: Suomalaisen

Kirjallisuuden Seura.

VISAPÄÄ, LAURA 2012: *Joka*-relatiivilauseiden tulkinnasta. – *Virittäjä* 116 (4) s. 533–559.

— 2014: On the contextual conceptualization of *joka* relative clauses in Finnish. – Laura Visapää, Jyrki Kalliokoski & Helena Sorva (toim.), *Contexts of subordination. Cognitive, typological and discourse perspectives* s. 147–172. Amsterdam: John Benjamins.

VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk> (16.11.2022).

SUMMARY

Relative clauses in Finnish conversation

The article, based on a large corpus of Finnish conversations, discusses main clause types and functions of relative clauses initiated with particular relativizers. Using the method of Interactional Linguistics, we show that each relativizer has its own profile.

Existential clauses and copula clauses are overrepresented as main clauses of relative clauses in these data compared to the use of these clause types in the corpus as a whole. Nearly a fourth of the relative clauses lack main clauses altogether and are instead headed by a free NP. The large number of existential clauses, copula clauses, and free NPs as main clauses can be explained through their use for referent introduction and framing of the relative clause. Framing constructions can be syntactically and semantically light since the main information comes in the relative clause. Heads of relative clauses can also be semantically rather vague, as the referent is specified in the relative clause.

Relativizers differ in terms of the semantic category of the referents of their heads. Heads of *joka* relative clauses are most commonly human, and heads of *kuka* relative clauses almost always are. Most heads of *mikä* relative clauses have concrete referents, but they rarely refer to humans. Heads of *mikä* relative clauses may have abstract referents, but these are uncommon with *joka* relative clauses. The relativizer *kun* does not seem to be as specialized as the other relativizers are.

In earlier research, the functions of relative clauses have been defined through restrictiveness or lack of it. The most common function of *mikä* and *kun* relative clauses does seem to be the restriction of reference. However, more than half of the *joka* relative clauses and nearly a fifth of *kun* relative clauses do predicating work. Some of the relative clauses in our data both restrict reference and do predicating. The restriction of reference always involves description and referent construction.

Relatiivilauseet arkikeskustelussa

Artikkeli tarkastelee laajaan keskustelukorpukseen pohjautuen sitä, millaisiin päälauseisiin relatiivilauseet liittyvät ja millaisia eri relatiivisanoilla alkavien relatiivilauseiden tehtävät ovat. Vuorovaikutuslingvistinen analyysi paljastaa, että eri relatiivisanoilla on omanlaisensa profiili.

Aineistossa eksistentiaali- ja kopulalauseet ovat yliedustettuja relatiivilauseiden päälauseina verrattuna näiden lausetyyppien käyttöön koko korpuksessa. Lähes neljänneksellä relatiivilauseista ei ole lainkaan päälausetta, vaan niiden korrelaattina on vapaa NP. Kopulalauseiden, eksistentiaalilauseiden ja vapaiden NP:iden runsaus aineistossa selittyy niiden käytöllä esittely- tai kehysrakenteina, joihin relatiivilause kiinnittyy. Kehysrakenteet voivat olla syntaktisesti ja semanttisesti keveitä; relatiivilause kertoo keskeisimmän asian. Myös pääsanat voivat olla semanttisesti väljiä, ja sisältö täsmentyy relatiivilauseessa.

Eri relatiivisanoilla alkavat relatiivilauseet poikkeavat toisistaan sen suhteen, millaisiin referentteihin niiden pääsanat yleensä viittaavat. *Joka*-relatiivilauseiden korrelaatti on yleisimmin inhimillinen, ja *kuka*-relatiivilauseiden melkein aina. *Mikä*-relatiivilauseiden korrelaatit taas viittaavat useimmiten konkreettisiin tarkoitteisiin mutta harvoin ihmisiin. *Mikä*-relatiivilauseiden korrelaateilla on toisinaan abstrakteja tarkoitteita, mutta *joka*-relatiivilauseiden korrelaateilla vain harvoin. Relatiivisesti käytetty *kun* ei ole niin selvästi erikoistunut kuin muut relatiivisanat.

Aiemmassa tutkimuksessa relatiivilauseiden tehtävät on määritelty restriktiivisyyden tai sen puutteen kautta. *Mikä*- ja *kun*-relatiivilauseiden yleisin tehtävä aineistossa onkin referenssin rajaaminen. Sen sijaan *joka*-relatiivilauseista yli puolet ja *kuka*-relatiivilauseistakin viidesosa toimii predikoivassa tehtävässä. Jotkin relatiivilauseet toimivat sekä rajaavina että predikoivina. Referentin rajaamiseen tähtäävässä luonnehdinnassa on aina mukana myös kuvailu ja referenssin rakentaminen.

Kirjoittajien yhteystiedot:

Marja-Liisa Helasvuo (mlhelas@utu.fi) on suomen kielen professori Turun yliopistossa. Ritva Laury (etunimi.sukunimi@helsinki.fi) on suomen kielen emeritaprofessori Helsingin yliopistossa.

Janica Rauma (jjmake@utu.fi) on suomen kielen maisteri ja kirjallisen viestinnän opettaja Turun yliopistossa.